

15). ... klassrådet vill bestämma att man får äta godis på lektionerna för det är redan så många som gör det på rasterna?

16). ... eleverna på klassrådet beslutar att klassfesten ska börja och sluta vid en tidpunkt, som du tycker är för sen. Du hävdar sömnbehovet, men får ingen respons.

a). Du är själv där och "vaktar".

b). Föräldrar och elever sköter hela klassfesten.

17). ... eleverna beslutar på klassrådet, när de har vikarie, att de ska tälta och sova över på en ö innan terminen är slut? Du har varken lust eller tid till detta.

18). ... klassrådet beslutar att åka på lägerskolan till en plats dit du inte alls själv känner för att åka?

19). ... inga frågor finns att ta upp i klassrådet denna vecka?

20). ... en elev stör upprepade gånger på klassrådet, trots flera tillsägelser av ordföranden?

21). ... ingen av dina elever vill bli sekreterare på mötet och skriva protokoll?

22). ... sekreteraren lämnar in ett protokoll som är oläsligt och vägrar att skriva rent det?

23). ... ordföranden bestämmer allt själv på mötet?

24). ... ingen elev i klassen vill genomföra ett i klassrådet taget, viktigt beslut, t.ex. att ansvara för klasskassan eller ta hand om klassens akvarium på sommaren? Du riskerar att själv få göra det om det ska bli gjort.

SAMVERKAN MED ELEVER

◆ Impulsdiskussion

Synen på elever

Elevernas inflytande i skolan beror främst på vilken inställning man som lärare har till dem och till kunskap och inlärninng.

Många lärare är liksom jag utbildade med nyckelordet MA-KIS (motivation, aktivitet, konkretion, individualisering och samarbete) som ledstjärna. Successivt har jag som lärare blivit alltmer tveksam till M:et.

Det som definitivt fick mig att ifrågasätta att vi lärare måste motivera eleverna och på det sättet ta ansvar för att skapa deras intresse, var när min son Samuel skulle lära sig att gå.

Han var ca 9 månader och hade hittills sett världen ur ett grodperspektiv. Nu märktes det plötsligt tydligt att han ville ändra på detta. Samuel kröp fram till min fyrkantiga väska som var i lagom höjd och reste sig med stöd av den. Han ramlade omkull, reste sig och ramlade igen. Ja, han var outtröttlig. Han tränade intensivt i några veckor och så plötsligt en dag gick han.

Det mest fantastiska var att jag som vuxen inte hade behövt motivera honom det allra minsta. Jag behövde aldrig ens ha ett förtroligt samtal med honom och säga: "Ja du Samuel, nu är du så stor att du snart ska lära dig att gå. Ta nu min väska här och träna på att reser dig, så blir det lättare att gå sedan." Nej kan ni tänka er vilken fantastisk son jag har. Han började att träna sig själv av en helt egen inre drivkraft. Det gör alla friska barn och det vet vi som är föräldrar.

Det stora misstaget vi gör, när barnen kommer till skolan är

att vi glömm bort att alla människor har en egen inre drivkraft. Vi behöver ju faktiskt inte gå längre än till oss själva för att inse det.

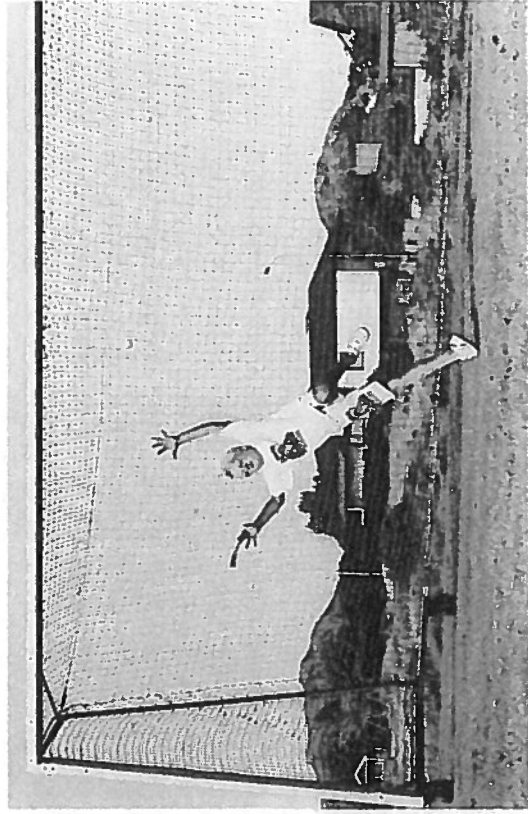
De övriga bokstäverna i MAKIS står för ord som passar in i en modern skola, men det saknas något och därför har jag bytt ut M:et mot ett V, så att det blir VAKIS.

V står för värde eller värdering. Det är nödvändigt i ett framtida demokratiskt samhälle att medborgarna är medvetna och kan tänka kritiskt, att vi får lov och är kapabla att värdera det som sägs och görs, både i skolan och samhället.

Barn och vuxna

För att vi vuxna ska förstå barn och hur de tänker och agerar måste vi ha kunskap om barns utveckling och känna till metoder för att kunna kommunicera med barn och "titta in i deras värld".

När vuxna bestämmer åt barn, så blir det fel. Det blir på vuxnas villkor och utifrån vårt "giraffperspektiv".

Vi vuxna har byggt samhället utifrån vårt "giraffperspektiv". Bilden på pojken i det stora fotbollsområdet visar hur viktigt det är att vi vuxna försöker se omvärlden ur barnets perspektiv.

Att barn inte har ett utvecklat abstrakt tänkande förrän i 12-årsaldern — ibland kanske inte förrän vid 16 år enligt vissa psykologer — har vi vuxna tagit fasta på, när vi pratar med dem om trafik. Tyvärr har vi helt glömt bort det, när vi försöker att lära ut abstrakta saker som t.ex. grammatiska termer. (När man diskuterar att återinföra betyg på lägstadiet undrar jag var de psykologiska kunskaperna har tagit vägen. Om barnet får en etta så blir hon en etta.)

Mål — metod — resurser

I skolarbetet måste vi utgå ifrån vad som är *målet* för verksamheten. Utifrån det kan vi bestämma vilka *metoder*, som bäst lämpar sig och vilka *resurser* som krävs. I dagens ekonomiska situation är risken stor att vi börjar bakifrån med att se vilka resurser vi har, vilken metod som dessa resurser tillåter oss att använda för att på slutet få finna oss i vart vi kom.

För oss som lärare är det läroplanens mål, som gäller och det innebär, att valet av metoder och förhållningssätt måste styras av det. Att endast se pengar som skolans resurser är ett alltför snävt synsätt. Ditt eget engagemang, eleverna och deras föräldrar är oundgängliga tillgångar i arbetet att förverkliga läroplanens mål.

I dagens debatt om mål och målstyrning, kan det vara tankeväckande att påminna om, den stora skillnad i effekt det blir om målen är de inblandades egna eller några som påförs av andra. En förutsättning för att nå målen är att de som ska färdas mot dem känner delaktighet i resan och kan påverka färdvägen.

Detta borde vara argument nog för alla att arbeta med att utveckla elevmedbestämmandet.

Elevinflytande — vad, när och hur?

Frågor som snabbt uppkommer är: *vad, när och hur* eleverna kan vara med och påverka. Svaret blir att vi behöver organisera former för medbestämmande. Risken är annars att påverkan bara sker i högljudda former, som sällan leder till något konstruktivt utan i stället skapar låsningar.

I metoddelen av detta kapitel ger jag några praktiska exempel på olika typer av elevinflytande.

Ett grundrecept för att lyckas som lärare är, att man är tydlig. Det gäller i hög grad, när man tillsammans med sin klass ska göra klart vad eleverna kan påverka och vad som inte kan påverkas på individ- eller klassnivå. Läraren måste i det senare fallet bli vägvisaren in i utforskandet av vårt demokratiska system. (Att lämna en fråga i en känsla av att det finns saker i vår vardag, som inte går att påverka är förkastligt.)

Klassrådet är ett naturligt forum för en mängd frågor. Det är dock viktigt att tänka på att majoritetsbeslut inte representerar allas vilja utan ofta är kompromisser. Ett smidigt sätt att lösa det är att utforma besluten som en ram, inom vilken det finns utrymme för individuella variationer.

Klassen eller planeringsgruppen har bestämt att vi kommande period ska arbeta med temat rymden. En elev väljer kanske som sitt arbetsområde planeten Pluto.

Men det finns sådant som man ska göra tillsammans på en viss bestämd tid, t.ex. ta bussen till stan eller sjunga en sång. Då krävs att alla följer ett kollektivt beslut.

Det är viktigt att träna dessa båda typer av inflytande. Om varje individ i klassen har en reell möjlighet att påverka sin skoldag och sin egen verklighet är det mycket lättare att acceptera kollektiva beslut.

Inflytande och disciplin

Disciplinproblem försvinner i regel, när du har givit eleverna inflytande på allvar och du kan då också ställa högre krav som ledare och få bättre respons på dina krav.

Eleverna lär sig efter hand, att inflytande och ansvar intimt hänger ihop.

En lojalitet och känsla för "vår" skola uppkommer parallellt med delaktighetskänslan.

En chans att individualisera

När läraren har initiativet och makten och ska försöka individualisera på riktigt måste han åtminstone en gång om dagen titta in i alla elevers huvud för att se vilka behov och intressen de har. Sedan får han gå hem och planera sig blodig för att nästa dag kunna ge alla vad de behöver på sin nivå.

Det är mycket effektivare att låta varje elev välja sin egen nivå efter eget intresse. Utifrån den trygga plattform, som eleven själv valt, kan han gå vidare med läraren som stöd och vägvisare.

Självbild, självkänsla och självförtroende

Meningen med att gå i skolan är inte att vi ska bli som lydiga papegojor. Skolan ska inte bara förmedla fakta från olika områden utan också vara en inskolning till ett vuxenliv i ett demokratiskt samhälle. Personlig utveckling och fostran blir då centrala begrepp.

När vi tar emot eleverna i skolan har de redan genomgått en viktig del av sin utveckling. Många forskare, bland dem Erik H. Eriksson menar, att grunden för personligheten redan är lagd före treårsåldern.

Självbilden, självkänslan och självförtroendet grundläggs visserligen före skolåldern, men positiva tankar om oss själva måste ständigt få näring och för den som inte fått sina behov tillgodosedda har grundskolan under sina ca 10 000 lektionstimmor en rejäl chans att rätta till och stödja. Men en förutsättning är, att vi lärare ser vår roll i barnens personlighetsutveckling och låter allt skolarbete vila på den.

Självbilden, dvs. hur vi ser oss själva, är av central betydelse för hur vi lever, agerar och utvecklas. Den är en del av innersta kärna och avgör vårt förhållningssätt till oss själva och därmed också till andra.

Självbilden byggs i relationer till andra. En god självbild är en inträdesbiljett till en positiv tonårsutveckling, vilken gör att man i 16-årsåldern känner sig välkommen in i vuxensamhället.

Självkänslan, dvs. hur jag känner mig i möten med andra människor är som en brygga mellan självbild och självförtroende.

de. En god självkänsla bottnar egentligen i en djup mänsklig respekt för att någon finns till. Jag känner att jag får bekräftelse på mig själv av omvärlden.

Självkänsla är mycket nära kopplad till självbild och effekterna av en god självkänsla kan synas i ett varmt och ödmjukt självförtroende.

Självförtroendet är det som i en situation talar om för mig om jag ska våga något eller avstå. Tilltron till min förmåga att lyckas avgör om jag vågar. Självförtroende är situations- och erfarenhetsanpassat. Du kan t.ex. ha ett starkt självförtroende när det gäller att lära dig något nytt inom t.ex. idrott, samtidigt som du kan tvivla på att du ska klara av att laga en ny maträtt.

Människan vill av naturen kunna påverka sitt liv, sin tid och sin aktivitet. Barnets perioder av "kan själv" är steg på vägen till att bli en egen person med både inflytande, ansvar och bestämmanderätt om sitt eget liv.

Små barn är av naturen nyfikna och tillämpar ett undersökande arbetssätt för att lära sig nytt.

Vill du bli respekterad måste du respektera

Egentligen är inte elevmedverkan, elevmedbestämmande eller samverkan med elever märkvärdigare än att vi lyssnar till barnen och följer med på deras naturliga utvecklingsväg.

Vi låter dem alltså utgå från egna intressen till stor del. De får prova sina idéer och tankar och undersöka med nyfikenheten som drivkraft. Allt detta är möjligt trots att de är tvungna att gå i skolan.

En god självbild, självkänsla och ett gott självförtroende är för alla människor grunden för att lyckas. Som lärare kan man påverka detta i rätt riktning genom att visa individen respekt. Då blir man också respekterad tillbaka. (I det här sammanhanget vill jag peka på att det är helt förkastligt att i kommunikation med barn använda ironi.)

Att respektera en elev är att ta dennes tankar, idéer och person på allvar — ett förhållningssätt, som gör alla starkare och i förlängningen mera kapabla som demokratiska samhällsmedborgare.

Skapa din egen pedagogik

När jag gick sista terminen på lärarhögskolan gjorde jag ett specialarbete i pedagogik. Jag hade bestämt mig för att jämföra några olika inriktningar: Waldorf, Freinet, Montessori och vanlig svensk grundskolepedagogik. Jag besökte lärare som undervisade i den ena eller andra riktningen. Mitt personliga mål var att se vilket pedagogiskt parasoll jag själv skulle ställa mig under när jag kom ut som lärare.

Det som lärde mig mest i dessa mina studier var ett besök på en skola i Stockholm. Jag hade avtalat tid med en montessoriklass kl.10.00 en fredag.

Skolan låg där den skulle. Jag gick in och hittade en öppen dörr till åk 6.

Efter att ha talat om för läraren vad jag hette och mitt ärende blev jag inbjuden att sitta ner längst bak i klassrummet. Med montessoriglasögonen påsatta upplevde jag 40 min. av ett dubbelpass med rubriken "Etisk fostran".

Läraren ledde en dialog i positiv anda och relativt många elever var aktiva. Redan efter några minuter fick jag en känsla av att något inte stämde. När det hade gått 40 min. tittade jag på schemat och såg att de hade en dubbeltimme i veckan med etisk fostran (att lära sig hälsa, tacka osv.). Jag hade hittills uppfattat det som skedde i klassrummet positivt och känt att det rådde en varm atmosfär. Men min miss-tänksamhet hade vaknat. Det var visserligen mitt första besök i en montessoriklass, men etisk fostran i denna omfattning var inte något som jag hade kunnat spåra i skrifter av Maria Montessori.

Efter halva lektionen var jag tvungen att fråga om detta var montessoriklassen på skolan. En något förvånad lärare svarade: "Detta är Maria Elementar, montessorisexan finns i andra änden av byggnaden".

Förklaringen var att jag hade gått fel och kommit till en av de förmodligen mest konservativa privatskolorna i landet.

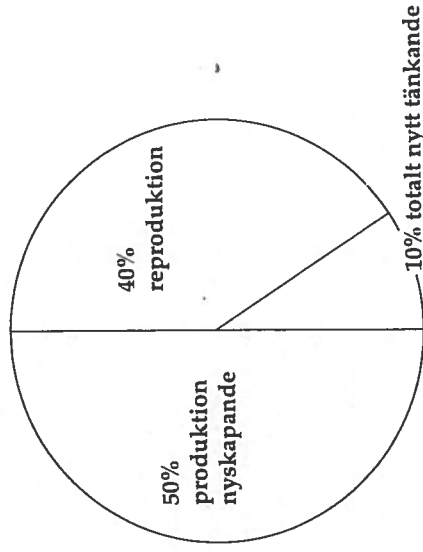
Det intressanta var att jag hade sett positiva saker även här. Min personliga slutsats blev att man som lärare aldrig kan stäl-

la sig under något pedagogiskt parasoll. Man kan hämta impulser från olika håll, men man måste skapa en pedagogik i samspel med elever och föräldrar som blir ens egen.

Definierad nationell baskunskap ger möjlighet till ökat inflytande.

Många lärare känner dåligt samvete för att de inte har hunnit med kursen. Jag har under skolbesök sett åtskilliga lärare direkt gå i försvarsställning, när föräldrar på föräldramöten försiktigt har frågat om de har hunnit med vad de har tänkt sig under terminen. Mest gör sig väl detta ständiga dåliga samvete påmint när eleverna ska byta stadium.

Vi har en fin och möjlighetsrik läroplan, men många blir vilslna i dess frihet. Effekten är att många lärare inte vågar bryta mönster, utan kör på i gamla hjulspår, tvärt emot vad läroplanen föreskriver.

Det är onödigt att tänka nytt i allt men nödvändigt i mycket.

Om en mindre del av vad vi gör i skolan, t.ex. motsvarande 40% av tiden, var tydligt definierad och utgjorde en nationell eller internationell baskunskap som alla skulle ha, tror jag att många lärare skulle våga utgå från elevens intresse, aktuella händelser och lokala företeelser.

Det totala nya tänkandet består t.ex. i att våga ställa totalt nya frågor som inte har några givna svar.

Samverkan med elever måste få ta tid

En lyckad samverkan kräver att man rent organisatoriskt har sett till att det finns tid att mötas och att hålla dialogen levande. Rutiner i form av regelbundna möten måste skapas och behöver inte alls bli tråkiga. Det beror helt på vad man fyller dem med.

Den spontana kommunikation, som några lärare hävdar räcker för inflytande, är bra som komplement till organiserad verksamhet.

"Elever uttrycker något spontant, sedan känner jag in vad klassen vill," var det någon lärare som yttrade. Denna lärare måtte ha litat väldigt starkt på sin intuition, men glömmmer troligtvis att det bara är de högröstade som får sin vilja fram genom denna informella påverkan.

En del lärare tycker att det bara är tjafs och tar onödig tid att låta elever ha inflytande. Samverkan är dock en process och en träning i sig. Det är aldrig bortkastad tid.

♦ Metodexempel

Börja samverka om det som känns lättast?

Det finns en mängd områden där vi teoretiskt kan släppa in elever och låta dem vara med och bestämma i skolan. Men en god idé är att börja prova inom det område där man känner sig tryggast.

Det kan också i ett inledningsskede förenkla om lärare tillsammans med skolledning gör klart vad eleverna kan vara med och bestämma om och sedan se till att de verkligen kan få inflytande inom de utvalda områdena. Det är också viktigt att beslut snabbt leder till handling.

Om läraren t.ex. gör sina läromedels- och materielbeställningar i all ensamhet, har han missat en god chans att få eleverna delaktiga.

Det är en underbar syn att se klassen när materialförvaltarna packar upp de läromedel som eleverna har varit med och beslutat om. Delaktighet finns från första början och det blir då också mer naturligt att vara rädd om sakerna.

Att spara en del av läromedelsanslaget till sådant, som man längre fram upptäcker att man behöver, är mycket klokt. Vi måste komma bort från framförhållning in absurdum, eftersom det låser möjligheten till inflytande för elever.

Elever går i skolan för att lära sig och vi missar mycket om vi låter dem tro att allt i livet är serverat redan när man startar.

Om du har en ny klass har eleverna inte så stor möjlighet att veta vad som är bäst för dem. Varför inte ta hjälp av dina elever i förra klassen? Bjud in dem eller använd deras utvärderingar.

Är man helt ny på skolan eller om de läromedel, som ska användas redan finns, får man starta blygsamt första läsåret. Det är alltid något inköp och val av materiel som eleverna kan vara med och bestämma om. Min erfarenhet är att även de "små besluten" är viktiga, eftersom man då visar att man låter eleverna vara med och fatta beslut.

Planering — på klass- och individnivå

Vägen från idé till verklighet brukar passera tre faser: *planering, genomförande och utvärdering*.

Klassplaneringen bör, som jag tidigare framhållit inte vara alltför detaljerad utan mer övergripande, så att den ger möjligheter för individuella val.

Planeringen kan ske i grupper om fyra—fem (se även *Samverkan med föräldrar* s. 144 ff). Varje grupp har tillsammans med läraren ansvar för en period av t.ex. 14 dagar. Läraren och eleverna planerar arbetet på skoltid, medan kamraterna har någon form av eget arbete. För planeringen bör man avsätta minst två lektionspass om 40 min.

Ledsjånrör i planeringsarbetet är: elevernas intressen, aktuella händelser, lokala företeelser, vad som är viktigt att lära sig för livet och vad läroplanen kräver att vi ska arbeta med.

En del lärare föredrar storgrupp med direktdemokrati, men vi övergav den idén då bara en tredjedel av eleverna i klassen var riktigt aktiva och kom till sin rätt.

På låg- och mellanstadiet finns stora möjligheter att släppa in elever i planeringen. På högstadiet krävs det ofta organisationsförändringar för att inflytandet ska fungera på ett bra sätt.

Planeringsproblem på högstadiet

En del lärare, kanske speciellt på högstadiet, planerar själva utifrån en veckoutvärdering som eleverna har gjort. De använder en s.k. veckobok, där eleverna skriver om veckans arbete och läraren läser och kommenterar under veckoslutet. Detta är ett steg i rätt riktning, men speglar samtidigt högstadiets dilemma med många ämnen och olika lärare, som ska föras ihop till en helhet.

I ditt eget ämne kan du släppa in elever i planeringsfasen ganska omgående även på högstadiet. Du måste då avsätta planeringstid med eleverna.

Den lärare som vill nå längre och närma sig en helhetssyn kan gå tillsammans med en lärare i något annat ämne. Då är man två vuxna på en grupp elever och har större möjlighet att planera för en helhet.

Det finns högstadieskolor som minskat antalet lärare i varje klass till ett minimum. Lärarna som undervisar i t.ex. samma tre klasser utgör ett arbetslag.

Från Lammhult — utanför Växjö — kommer den här uppläggnings av regelbunden klassplanering för en månad i taget:

Arbetslaget och elevrepresentanter från 7 A har planeringsmöte första måndagen, 8 A andra och 9 A tredje måndagen. Den fjärde måndagen i perioden gör eleverna och arbetslaget var och en sin utvärdering av den gångna perioden.

Elevrepresentanterna har förberett planeringen i klassrådet och rapporterar till klassrådet efter planeringsmötet, som är två lektionstimmar var fjärde måndag för varje klass i arbetsenheten.

Det kan vara klokt att låta antalet elevrepresentanter motsvara antalet lärare i arbetslaget. Det kan vara praktiskt att ha fasta planeringsgrupper i klassen.

Om det är svårt organisatoriskt att få loss alla lärare i arbetslaget kan man använda varianten med en planeringslärare. Klassföreläsarna kan få i uppgift att planera med sin klass. Ett planeringsschema kommer lämnas ut till de lärare och elev-

er som inte var med på planeringsmötet. Lärarna i de olika ämnena eller blocken får sedan göra pedagogik av de övergripande temana, som planeringsgruppen har fokuserat.

På låg och mellanstadiet får t.ex. musik-, slöjd- och idrottslärarna med detta system en chans att ingå i helheten med sitt ämne.

När vi i planeringsgruppen hade bestämt oss för att läsa Sydamerika lämnade vi ett planeringsschema till musikläraren och han "gjorde musik av det".

Att genomföra det planerade

När det planerade arbetet ska genomföras kan det ske i olika grupperingar.

Klassen kan arbeta i storgrupp, individuellt, i par, i intressegrupper eller i fasta grupper.

Ibland medför arbetsmetoden automatiskt en viss typ av gruppering, men ofta kan eleverna vara med och bestämma.

Ett nytt arbetsområde, tema eller en ny arbetsperiod kräver att tid avsätts för individuell planering (se exempel på planeringsschema i s. 152 ff).

Om läraren vill och vågar kan eleverna få vara med och påverka val av arbetsätt.

Ett centralt begrepp i läroplanen är *undersökande arbetsätt*. Den ensidiga katederundervisningen får inte förekomma i grundskolan. Riskerna med ensidigt "kunskapsförmedlande" är att eleverna blir passiviserade och ansvarsbefriade. Men även andra arbetsätt kan verka på samma sätt. En ensidig användning av grupparbetsmetodik kan också ge negativa effekter.

Det är alltså viktigt att läraren lyssnar på eleverna och använder utvärdering och uppföljning för att kunna variera arbetsättet. Låter man eleverna välja arbetsätt själva håller de sig automatiskt inom vissa gränser och somliga tenderar att bara vilja jobba på det sätt man har gjort förut. Läraren kan då i inledningsfasen markera att man denna gång ska pröva ett nytt arbetsätt. Det är mycket lättare att få respons för ett sådant krav om eleverna verkligen har ett reellt inflytande i klassen.

Utvärdering — utveckling

När ett arbete är genomfört är det dags att utvärdera det man gjort. Utvärdering är en förutsättning för utveckling.

	GRANSKA	VÄRDERA
VAD		
HUR		
VEM		
NÄR		

Med hjälp av detta schema ur Utvärderingspraktikan av Ekholm/Lander blir utvärderingsarbetet lättare att förstå.

Mer vetenskapligt kan utvärdering delas upp i två moment: *granskning* och *värdering*.

Granskningen innebär att fakta samlas in på ett så tillförlitligt och objektivt sätt som möjligt. Värderingen görs när de fakta, som behövs finns tillgängliga. I *Utvärderingspraktikan* av Ekholm/Lander (Almqvist & Wiksell 1993) presenteras ett enkelt schema, som kan användas av arbetsenheten t.ex. i samband med att den lokala arbetsplanen skrivs eller ses över.

Det som vi vardagligt brukar kalla utvärdering är ofta en kombination av objektiv granskning och subjektiv värdering.

En enkel form av daglig utvärdering kan vara att eleverna efter varje arbetspass eller i slutet av dagen skriver ner sina tankar och känslor. Eller man kan t.ex. använda PMI (P=plus, M=minus och I=intressant) som kortutvärderingshjälp.

Det brukar räcka med 5–15 min. för dessa enkla utvärderingar.

Efter en planeringsperiod, 14 dagar, utvärderas arbetet i min klass av planeringsgrupperna. Vi använder 80 min. varje gång:

PLANERINGSGRUPPENS KONTROLLSCHEMA

Grupp nr:

Narın

Period : v.

[illegible]

Lärare:

Ordförande:

Ett sådant här kontrollschema görs för varje planeringsgrupp och underlättar utvärderingen av periodens arbete.

86 Metodexempel ♦

Eleverna turas om att vara ordförande i gruppen. Varje elevs arbete granskas och värderas enligt följande:

- a) Är allt som skulle gjorts av eget arbete klart?
b) Hur är det gjort?

Ordföranden i respektive planeringsgrupp ser till att utvärderingen är godkänd och påskriven av läraren före en viss tidpunkt.

<u>RETLAPP</u>
Planeringsgrupp :
Planeringsperiod :
Namn :
Arbete :
Varför ej klart :
Klart senast :
Arbetet utfört :
Datum _____ Ordförande, förälder eller lärares namnteckning _____

Restlappen tydliggör bl.a. när arbetet ska vara utfört och ansvaret för ej gjorda uppgifter lämnas över till hemmet.

De som inte har utfört sitt arbete eller har gjort det slarvigt får en *restlapp* med sig hem för påskrift av förälder. På den står vad eleven ska göra och när det ska vara klart — eleven har själv bestämt tidpunkten. I och med detta tar föräldrarna över ansvaret och ser till att arbetet blir gjort. Vi kan inte slösa tid och energi i skolan på slarv. Ett evigt diskuterande av uppgifter som elever har låtit bli att göra p.g.a. lättja, leder inte framåt för någon, utan eleven får mer och mer bekräftelse på att man inte behöver ta något eget ansvar.

För att eleverna ska få en chans att spegla sitt beteende kan

◆ **Metodexempel** 87

man *utvärdera varandra*. Vuxna vågar sällan utsätta sig för detta och missar därmed chansen att växa och kunna ändra de beteenden som stör andra. Men den mest värdefulla effekten är, att vi får förstärkning på våra positiva beteenden.

Det är viktigt att man i början bara säger positiva saker om varandra. En del klasser vill stanna vid det, medan andra som har blivit tryggare vågar komma med både plus (något att vara nöjd med) och minus (något att förbättra/utveckla).

Viktiga spelregler vid denna typ av spegling är att:

- a) man måste börja med plus (på det sättet lär man sig att hitta något positivt hos alla),
 - b) alla som är med och lyssnar också ska vara disponibla för spegling (givetvis även läraren),
 - c) att aldrig tvinga någon att delta (den som inte vill får gå ut innan vi börjar),
 - d) att aldrig ta upp något som inte går att ändra på t.ex. något fysiskt som stor näsa (läraren får dra gränsen och avvisa sådant som inte är relevant),
- OBS ! Den lärare som inte är övertygad om fördelarna med att också ta upp negativ kritik, ska endast arbeta med positiv. Det räcker långt. Det är också viktigt att man sitter i en ring, så att alla kan se varandra i ögonen.

I slutet av varje termin brukar vi *utvärdera terminens arbete och läraprestationen*. Det kan göras övergripande med plus eller minus eller mer specificerat då man bedömer olika aspekter t.ex:

- a) arbetssättet,
- b) använda läromedel,
- c) hur klassen har varit,
- d) hur läraren har varit m.m.

Vid den mer övergripande bedömningen har vi använt procentmåttstocken. Den som anger 100 % visar att den är nöjd med allt och den som skriver 0 % att den är missnöjd med allt. Det kräver givetvis att eleverna behärskar begreppet procent.

Undersök elevinflytandet i din klass

Docent Kjell Granström har utvecklat en modell, som du kan använda för att bedöma hur elevinflytandet fungerar i din klass

(Granström 1990). Jag använder den i modifierad form och studerar elevinflytandet vad avser: *uppgift, arbetsgruppering, arbets-sätt och resultat*.

AKTIVITET	Uppgift	Arbetsgruppering	Arbets-sätt	Resultat

Undersök vem som bestämmer i klassen med det här registreringsprotokollet.

Om läraren enväldigt har bestämt uppgiften skriver man UPPG dvs. med versaler. När eleven bestämt den skriver man med små bokstäver (gemenas). I en renodlad katederundervisning är alla moment bestämda av läraren och det ser ut så här i tabellen: UPPG — AG — AS — RES.

Den fria forskningen är ett exempel på motsatsen. Forskaren väljer sin uppgift och bestämmer i vilken gruppering dvs. med vilka hon vill arbeta. Metoden bestäms av forskaren/teamet och resultatet är inte på förhand känt eller förutbestämt. Beräkningen blir då: *uppg - ag - as - res*.

Nu ska vi pröva moment för moment utifrån ett exempel:

Uppgift:

Några elever vill ta reda på vad alla i åk 6 på skolan tycker om invandrare och varför de tycker, som de gör (uppg).

Läraren föreslår och bestämmer att eleverna ska undersöka ovanstående (UPPG).

Läraren ger eleverna i uppgift att räkna ut vad 2000 - 979 är. Svaret kan bara bli ett och läraren vet det i förväg. Han vill lära ut något, som redan är känt (UPPG).

Arbetsgruppering:

I första exemplet ovan vill eleverna arbeta tillsammans i par, vilket de får (ag). Läraren bestämmer grupperingen (AG).

Arbetsätt:

Eleverna i intressegruppen har bestämt att de ska göra intervjuer och redovisa i form av en sida i klassidningen (as). Läraren bestämmer att eleverna ska arbeta i arbetsboken (AS).

Resultat:

Vet läraren svaret i förväg är det frågan om reproduktion av kunskap. I exemplet 2 000 – 979 skulle beteckningen bli (RES).

Om svaret eller resultatet är okänt för alla, producerar vi ny kunskap. Prototypen för detta tillvägagångssätt är forskning (res).

Vill vi att eleverna ska känna delaktighet i skolan och att forskningen i samhället ska utvecklas, måste träningen börja redan när de kommer till skolan. Barnen har tillämpat ett undersökande arbetssätt under sin inlärnin g ända sedan de föddes, så det är inget nytt för dem.

I skolan behöver vi arbeta både med *produktion* och *reproduktion* för att samtidigt föra vårt kulturarv vidare och tillföra ny kunskap.

Det vi hela tiden måste sträva efter är att utgå ifrån elevens intresse för att därigenom ge henne bränsle för att påbörja och fullfölja resan. Största delen av det behovet tillgodoses om vi klarar att ta till vara människans egen drivkraft, den som vi alla är födda med och som varar hela livet.

Konkreta exempel på elevinflytande och ansvar

Egna läromedel

Det går inte att "spraya ut samma uppgifter" från läroboken över hela klassen och samtidigt utgå ifrån individens intresse. De flesta läromedel som finns idag fungerar därför inte, när

man vill arbeta med ett ökat elevinflytande. Kunskapsförst och elevengagemang dödas effektivt med styrande eller fel använda läroböcker bl.a. eftersom de tar initiativet från elev och lärare.

Lärobokens negativa effekter upptäckte jag egentligen först, när vi provade andra alternativ och började lita på dem och vår egen kapacitet. Vilken skillnad det blev på engagemang!

Att sedan forskare, bl.a. läsforskare, har påvisat den traditionella lärobokens brister och farorna med den gjorde mig än mer säker på att vi var på rätt väg när vi började att leta efter alternativ.

Produktionen av en bok kan i stället bli slutfasen i en lärandeprocess:

Vi stod inför ett problem. Klassen kände behov av någon form av uppslagsbok i matematik.

Föräldrar, elever och lärare sökte på många olika håll, men det vi fann var skrivet för högre stadier. Vi kom då på att vi kunde göra den önskade boken i klassen tillsammans.

Boken fick namnet "Mattefakta" och innehöll sammanfattningar och belysande exempel på de moment vi hade arbetat med.

Antingen du väljer att övergå till alternativa läromedel i alla ämnen eller i något enskilda är det viktigaste, att du själv tror på det du gör och att elever och föräldrar är med och beslutar. Att informera skollneden är också klokt, så att de vet vad ni gör och varför.

Om det bland elever eller föräldrar finns motstånd, kan du föreslå att ni provar under en avgränsad tid och sedan utvärderar.

Innan vi startade, kunde jag då och då känna en liten oro: "Tänk om vi inte hittar något av värde att jobba med när vi släpper de trygga läroböckerna".

Men efter några månader med alternativa läromedel upptäckte vi, att det fanns hundratals vägar att gå. Problemet var att kunna välja.

När jag presenterade idén för elever och föräldrar berättade jag att jag trodde att vi kunde göra något bättre än den gamla

"lärobokslunken" och att jag sökte ett större elevengagemang och en effektivare inläring.

Föräldrar är kloka. Om de ser att läraren tror på ett sätt att bedriva skola, inser de att det viktigaste för deras barn är att ha en lärare som tror på vad han gör.

Vid presentationen av mina nya idéer ville jag visa på några konsekvenser av att gå från läroböcker till alternativa läromedel:

Jag dukade upp två bord framme vid tavlan. Ett var fullt av de läroböcker som jag normalt använde. Det andra var tomt. Jag berättade om några läromedel och arbetssätt som kunde bli verklighet utan traditionella läroböcker.

Ovanför borden skrev jag på tavlan hur mycket pengar vi hade att röra oss med om vi valde det ena eller andra alternativet. Elever och föräldrar fick sedan gå ut i mindre grupper och diskutera. Klassmötet avslutades med att vi i storgrupp beslutade att prova med alternativa läromedel under en termin och sedan utvärdera. Se även kapitlet *Samverkan med föräldrar* (s. 133 ff).

Eleverna håller egna lektioner

När elever har varit med och planerat periodens arbete känner de till innehåll. Det blir då möjligt för dem att bidra med att hålla egna lektioner och samtidigt träna ledarskap, muntligt framförande m.m.

En regel kan vara att var och en i planeringsgruppen håller/ansvarar för minst en lektion under sin planeringsperiod. Eleverna kan samarbeta i par om de vill och ta hand om dubbelt så lång tid, men alla bör ha ansvar för och leda något bestämt moment själv. Att vara två kan kännas tryggt i början.

Elever kan t.ex. ta hand om nyhetsredovisning, diskussionsklubb, diktamen, klassråd, lektioner i olika ämnen m.m. och genomföra dem på sitt sätt:

Idrottslektioner var mycket populära att ta hand om i min klass. Eftersom många tränade idrott på fritiden hade eleverna ofta en egen beprövad erfarenhet att stödja sig på.

För att undvika att vi bara gjorde det vi hade gjort förut införde vi en regel att varje lektion skulle innehålla minst 10% nytt. Vi skaffade några böcker och pärmar till klassrummet, så att eleverna kunde få inspiration till övningar i idrott.

Eleverna lär sig att våga leda och vara tydliga, när de har egna lektioner.

Den som skulle leda en lektion måste senast dagen före ha fått sin planering godkänd av mig. Efter lektionen utvärderade vi alltid med plus och minus hur den hade varit — vad var bra och vad kan eleven ändra på till nästa gång.

Göra egna uppgifter i matte och arbeta i mattegrupper

Om eleverna får konstruera egna uppgifter i matematik får problemen ett innehåll, som väcker intresse och de upptäcker att matematik kan vara ett användbart redskap.

Att konstruera uppgifter stimulerar det matematiska tankandet och ökar förståelsen på ett helt annat sätt än om man mekaniskt sitter och räknar tillrättalagda uppgifter i en aldrig sinande ström.

Varje elev konstruerade en lättare och en svårare uppgift inom det område, som vi arbetade med under den aktuella planeringsperioden. Ur den uppgiftssamling vi på detta sätt fått, valde eleverna ut ett antal uppgifter att lösa.

När eleverna får göra egna uppgifter kommer man betydligt närmare verkligheten än när en vuxen författare, försöker att sätta sig in i elevernas perspektiv och värld. Om man vill prova i liten skala, kan man börja med att eleverna gör uppgifter som komplement till boken.

När ett problem kan ha flera lösningar eller olika vägar till samma lösning, kan det vara en god idé att arbeta i "mattegrupper".

Rickard Nilsson — lärarkandidat hos oss — provade denna form av träning i problemlösning med mycket gott resultat i klassen. (Sin metod har han tillsammans med ett par andra lärare utvecklat i ett användbart läromedel *Tänkvärd*, Biblioteksförlaget 1988.)

Den som håller lektionen har tryckt upp eller visar på overhead ett utvalt problem. Eleverna ska då först individuellt på papper fundera ut sin lösning. Därefter ska mattegruppen diskutera sig fram till en eller flera lösningar. Gruppens arbete är inte avslutat förrän alla i gruppen förstår och kan redogöra för minst en lösning och vägen dit.

Var inte rädda för att ibland ta upp divergenta frågor — frågor som har mer än ett svar. Det är också nyttigt att varva med frågor som kanske inte går att svara på eller som kräver att den som löser problemet gör en egen värdering och tillfogar några förutsättningar:

Lars har en gräsmatta där han vill ha kaniner. Han ska sätta upp ett staket så att kaninerna inte kan springa iväg. Gräsmattan är 6 meter lång och 4 meter bred. Vad kostar staketet?

Ren färdighetsträning kan också göras i mattegrupper:

Många i klassen var dåliga på subtraktion, då det gällde att "ge tillbaka växelpengar". Vi kopierade sedlar och mynt och lät varje mattegrupp beställa olika valörer från "klassbanken". Gruppen hittade sedan på egna problem och situationer — de lekte helt enkelt affär och turades om att ge tillbaka.

Då fanns inte "affärssubtraktion" med i matematikböckerna och jag hade missat detta om jag inte hade haft öppna kanaler till elever och föräldrar. Det var nämligen en förälder som hade väckt förslaget. Idén fick han när han stod i kön till färjan och en elev i högstadiet sålde kvällstidningar. Eleven gick i åttan och hade svårigheter att ge tillbaka på en tia.

En bra hjälp för speciellt svaga/långsamma elever är miniräkare. Det är lämpligt att välja sådana med solceller, bl.a. för att slippa dryga batterikostnader om man glömmer att stänga av apparaterna.

Eleverna konstruerar prov

Det finns många fördelar med att låta eleverna vara med och konstruera uppgifter och frågor till prov. Dels ökas engagemanget som alltid när man får vara med och bestämma och dels ger det en bra repetition.

Eleverna kan arbeta individuellt eller i grupp med att tillverka uppgifter som läraren sedan väljer bland och sammanställer. Elever kan också få turas om att ta hela ansvaret för att konstruera och genomföra provet.

Att skriva tillsammans

Elevernas egna texter som underlag för diktering ger bra träning i meningsbyggnad och stavning, vida överlägset vad ord och meningar lösstryckta ur ett sammanhang kan ge. Läraren eller någon elev ur planeringsgruppen skriver på tavlan det som klassen diktarar — utnyttja möjligheten att diskutera formuleringar.

Klassen eller gruppen bestämmer rubriken på stycket ge-

nom att alla först får lämna förslag som man sedan gör en snabb omröstning om. (Fördelen med att någon elev sköter skrivandet på tavlan, är att läraren samtidigt kan skriva ner texten på maskin för kopiering.)

Om klassen är uppdelad i olika grupper, när de författar sina stycken kan de redan från början ha grupperat sig efter nivå — långsam, medel eller snabb. På planeringsträffen gör ni klart vilken elev som ska ha hand om vilken grupp, så att de som skriver på tavlan också har valt.

När stycket är författat sker själva diktamen. Eleverna kan sedan rätta åt varandra. Som stöd för sitt rättningsarbete får alla ett ex. av det utskrivna stycket. Ett alternativ är, att planeringsgruppen rättar.

När någon annan gör det tidsödande rättningsarbetet kan läraren ägna sig åt att värdera resultatet och planera uppföljning, där så behövs.

Det här sättet att arbeta innebär, att helheten, förståelsen och delaktigheten blir effektiva redskap för inläringen.

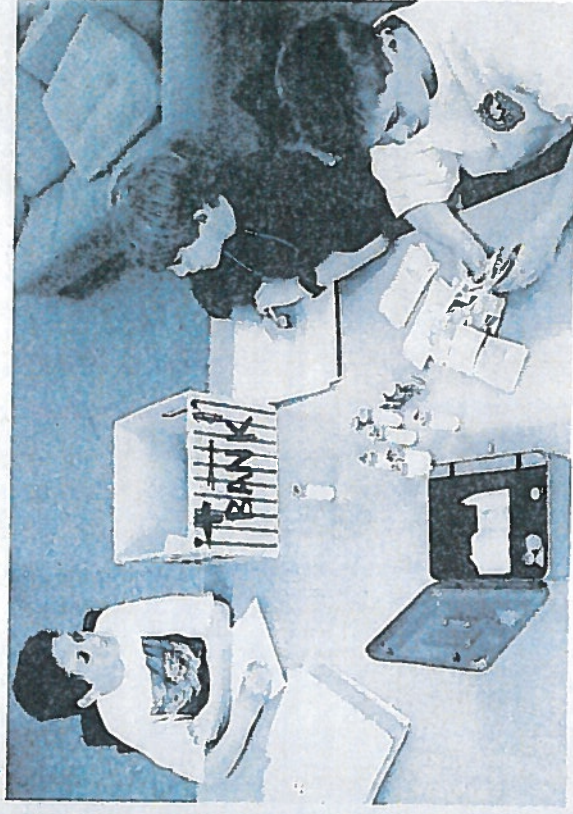
Ansvarsgrupper och G-timmar

Så som arbetet lades upp i min klass innebär det, att mycket av det löpande arbetet sköttes av planeringsgruppen, dvs. de 4–5 elever som tillsammans med mig planerat arbetet för den inre varande två-veckorsperioden. De ansvarade för klassrådet, vädrade, suddade ut från tavlan, torkade borden i matbespisningen, hade egna lektioner, utvärderade m.m.

Det fanns dock uppgifter som kräver mer långsiktighet och möjlighet att djupare sätta sig in i uppgiften.

Utifrån detta behov skapades arbetsgrupper vars verksamhet utvecklades så att klassen helt enkelt blev ett litet miniatyrsamhälle.

G-timmarna (= grupp-timmarna) — två lektionstimmar i veckan — var ett komplement eller en konkurrent till den vanliga undervisningen och ämnena. Vårt miniatyrsamhälle utgick från en helhet och reella behov, där specifika ämneskunskaper behövdes som redskap för att lösa problem. Exempel på ansvarsgrupper under G-timmar:

Att få ansvar för ekonomin är en nyttig erfarenhet. Här räknar man ihop och bokför intäkter från klassens basar.

Klassbanken

Fyra elever valdes för att sköta klassens bank och finanser under ett år. De fick en god utbildning och inskolning av den avgående bankgruppen.

Eftersom den kommunala förvaltningen inte tillät oss att ha våra läromedels- och studiebesökspengar på klassens bankkonto, fick vi hitta på en egen lösning. Vi fingerade helt enkelt att vi hade hand om pengarna. Tillsynsläraren kopierade upp pengar och stämplade dem på baksidan. När sedan bankpersonalen betalade räkningar för inköpt material, resor, prenumerationer m.m. fick de stämplade växelpengar tillbaka.

Bankpersonalen förde också kassabok och tillämpade enkel bokföring.

Att eleverna fick ansvar för ekonomin var mycket nyttigt då det gällde att inse pengars värde, planera sin ekonomi, prioritera och hushålla med resurserna. Eleverna i klassen blev mycket sparsamma och ifrågasatte när vi lärare ville att alla elever skulle få en ny skrivbok. De undrade om vi inte

kunde fortsätta i någon vi redan hade och vi lärare fick argumentera för vår sak.

Att ha överblick och inflytande över klassens ekonomi, gav en helt ny möjlighet att påverka.

För att regelbundet informera om klassens ekonomiska läge, tillverkade bankgruppen en "barometer", som visade hur mycket pengar klassen hade kvar. Det var en fantastisk sporre att t.ex. kunna se på barometern vilken effekt en tomglasinsamling givit i klasskassan. Men självklart informerade man om ekonomin i klasstidningen och muntligt också.

Bankgruppen hade naturligtvis låsbart kassaskrin, växelpengar, kassabok, bankbok m.m.

Affär och post

Affär- och postgruppen sålde frukt varje dag till dem som ville ha. De ordnade så att några hämtade frukt efter ett speciellt schema. Man kunde "abonnera". Men de som inte ville det eller som ville ha mer än en frukt kunde köpa direkt.

Gruppen ordnade en liten affär i klassrummet dit de skaffade tomma förpackningar o.dyl.

Materialförvaltarna räknade ut vad en skrivbok, en linjal osv. kostade. Eleverna kunde få köpa en skrivbok i affären om de t.ex. ville skriva hemma.

Elever som hade slarvat bort eller förstört något utöver gränsen för normal aktsamhet fick köpa nytt i affären.

Att sy förkläde till butikspersonalen blev en uppgift i slöjden och en våg och gammal kassaapparat lånades.

Ibland behövde vi skicka brev eller paket. Då fick affärs- och postgruppen väga försändelsen, frankera och gå till posten med den.

Försäkringsbolag

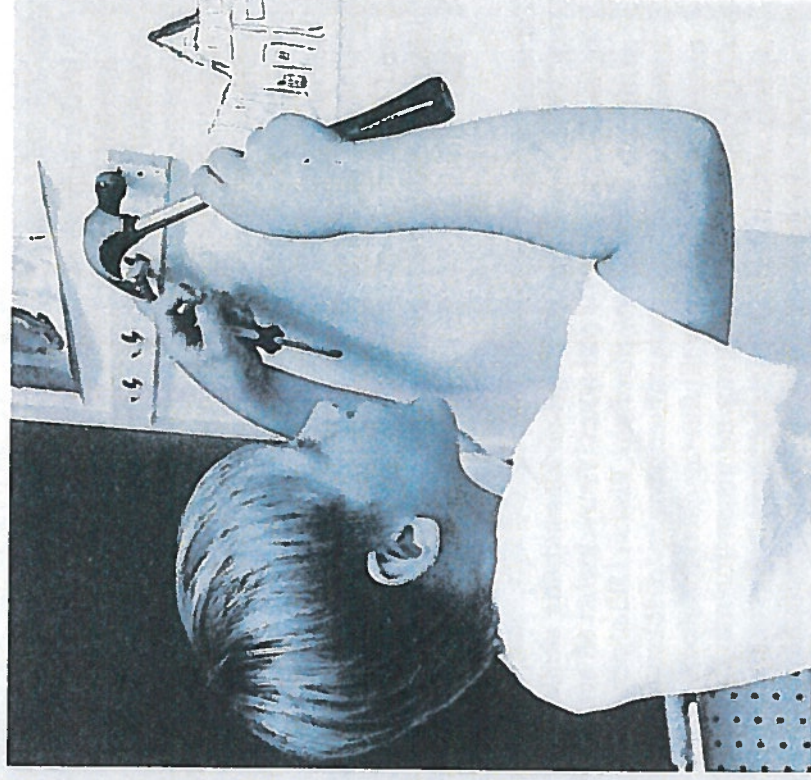
Diskussion om "var min penna tagit vägen" gjorde att en elev kläckte idén att vi skulle starta ett försäkringsbolag i klassen.

För en viss summa per termin kunde eleverna och lärarna försäkra sina saker. Även mer värdefulla föremål som behövdes i skolan — t.ex. jackor — kunde försäkras till ett visst maximibelopp.

Det var intressant att se hur denna grupp som arbetade med ett för eleverna tämligen okänt område, successivt skaffade sig information utifrån och byggde upp ett fungerande försäkringssystem. De bestämde en rimlig självrisk och satte ett maximibelopp. Regler gjordes upp om hur saker skulle förvaras och vad som kunde försäkras. Även vi lärare försäkrade våra saker.

Det var skönt att de elever som inte själva hade orsakat att något kom bort fick ersättning eller en ny penna efter en utredning.

Den elev som sparkade av sig innetofflorna, utan att ställa dem på den plats som klassen hade bestämt, hade svårt att få ut ersättning för en försvunnen sko.

Klassens reparatörer klarar enklare reparationer.

Reparatörer

Ibland gick något sönder i klassrummet. En del av detta kunde reparatörerna i klassen fixa själva, annat fick de viderbefordra till vaktmästaren eller berörd firma.

Skulle något byggas eller beställas, som t.ex. ett tidningsställ, kunde reparatörerna förbereda beslutet i klassrådet och eventuellt åta sig uppgiften om klassrådet beslutade så.

Reparatörerna hade givetvis en låsbar verktygslåda med egen nyckel. Verktynen hade vi till största delen fått av föräldrar.

Om reparatörerna hade ont om jobb kunde de engagera sig i skolans gemensamma angelägenheter som t.ex. skolgården.

Materialförvaltare

Att några elever skötte om klassens förråd av förbrukningsmaterial, böcker och övrigt materiel behövdes verkligen. Materialförvaltarna hade låsta förrådsskåp med egen nyckel. De förde bok över allt som hämtades, även av lärare. När någon behövde ny skrivbok, penna m.m. visades den gamla upp och man fick då en ny.

Hade pennan kommit bort gick transaktionen genom förskningsbolaget.

Materialförvaltarna hade en inventarielista och kunde i god tid innan något tog slut beställa nytt. De måste givetvis först kontrollera vår ekonomi med banken och ta upp frågan i klassrådet.

Tidningsredaktion

Vi hade målsättningen att en klasstidning skulle komma ut med ett nummer i månaden. Vi tryckte en så stor upplaga, att alla fick ett exemplar hem. Resten såldes och skulle finansiera tidningens framställningskostnad. Ibland sålde tidningsgruppen annonser till företag eller privatpersoner.

Gruppen hade också huvudansvar för marknadsföring av basarer och andra aktiviteter som klassen ordnade.

Men tidningsgruppen hade inte enbart en producerande funktion. Den ansvarade också för att samla på artiklar till vårt arkiv.

Vi prenumererade på några dagstidningar, som gruppen hade till uppgift att skumma igenom en gång i veckan. Dels skulle de samla på intressanta artiklar för framtida bruk, dels skulle de leta uppslag till egna artiklar i klasstidningen.

Datorgrupp

Några datorintresserade elever arbetade länge med att skaffa en dator till klassen. Vi hade beslutat i klassrådet att försöka skaffa en och planerade dels att ta av läromedelsanslaget och dels att förhandla med skolledningen om möjligheten att få en del av inventarieanslaget.

Datorgruppen läste och svarade på annonser, förhandlade med skolledning och tillsynslärare. De fick reda på att en dator stod oanvänd på en annan skola i rektorsområdet. Efter många telefonsamtal och besök fick gruppen antligen svar. De kunde få köpa den men utan bildskärm. Priset diskuterades i klassrådet. En ny undersökningsrunda angående bildskärm vidtog. Till slut kom den dagen då klassrådet kunde säga ja till hela paketet och drömmen gick i uppfyllelse och vi hade ett nytt användbart redskap i klassrummet.

Datorgruppen började genast att planera och genomföra en utbildning för dem som ville. Den lades upp i två steg. Åkta nybörjare bjöds på sin kursuppläggning, medan de som redan hade vissa förkunskaper och ville gå vidare bjöds på en annan.

Man ordnade ett certifikat och de som hade klarat detta fick använda datorm själva.

Världens geografi

Eftersom vi arbetade med dagstidningar i undervisningen, hade vi ofta behov av att kunna knyta händelser till rätt geografisk plats. Vi började samla geografiska namn, som vi lokaliserade med hjälp av en väggkarta och katalogiserade i bokstavsordning.

Detta arbete åtog sig en grupp, som kallades Världens geografi. Gruppen gjorde stora väggkartor med hjälp av overheadprojektor och förde in aktuella geografiska namn, som dök upp vid våra regelbundet återkommande nyhetsredovisningar. Katalogiseringen sköttes också av denna grupp

liksom tillverkning och genomförande av repetitionstester i klassen.

Världens geografi hade liksom övriga grupper en hemvist där de brukade arbeta och förvara sitt material.

Världens biologi

Efter Världens geografi, föddes idén hos några att starta Världens biologi. De utvecklade sitt speciella arbetssätt. Idén var att ha en utställning eller ett reportage varannan vecka om något djur. Gruppen ordnade plats, där de visade upp en del av vad de visste om djuret i fråga. Ibland kunde de arrangera frågesport och tävlingar i "vetande om djur".

En gång läste någon i gruppen en tidningsartikel om en dam som hade 100 hemlösa katter. Hon hade startat en förening som hette Djurens samaritjänst och problemet var att pengar till kattmat saknades.

Gruppen ringde upp damen, startade ett lotteri där de tillverkade både vinster och lotter, sålde lotterna och skickade pengarna — ca 400 kr — till damen och katterna. Som tack fick de ett fint brev och några bilder. Detta var skola på riktigt! En mycket viktig erfarenhet för gruppen och hela klassen var att alla kan göra något och det får konsekvenser vad du gör och inte gör. Engagemanget var på topp och gruppen kände verkligen att de behövdes.

Matteproducenter

Elever som var speciellt intresserade av matematik producerade matteuppgifter av olika svårighetsgrad. Övriga elever i klassen kunde träna på dessa uppgifter när de ville befästa sin kunskap inom ett visst område.

Gruppen formulerade och skrev typexempel tillsammans med förklaringar, som samlades i vår uppslagsbok som vi kallade Mattefakta.

"Ordbankare"

Vi startade grupper som samlade ord och uttryck på svenska, engelska och spanska — vi hade invandrarbarn från Latinamerika i klassen. Grupperna översatte ord och gjorde ordlistor.

"Svenskordbankarna" tog bl.a. hand om klassens ordlistor, där de satte in förklaringar på ord.

Grupperna började använda datorn som ett smidigt redskap för att placera in ord i alfabetisk ordning.

Arbetsförmedling

För att arbetet i grupperna skulle flyta bra och det skulle gå att utöka en grupp temporärt t.ex. vid någon tillställning, organiserade en elev klassens arbetsförmedling.

Om någon gruppmedlem ville byta jobb fick hon gå till arbetsförmedlingen. Arbetsförmedlaren kontrollerade i sina listor med lediga jobb och undersökte och förhandlade med grupperna.

Inflytande och ansvar kan också ges utanför det löpande arbetet och arbetsgrupperna:

Kopieringsansvariga

Två kopieringsansvariga valdes för en termin och utbildades av vaktmästaren. Efter genomgången kurs fick de certifikat. I början hyste en del lärare farhågor både vad gällde apparatslitaget och att registreringen av antal kopior per klass nu inte skulle fungera. Men farhågorna kom på skam. De få gånger maskinen fick repareras var det lärare som hade "burit sig åt".

Läxhämtare

För att ingen skulle bli bortglömd och för att en sjuk elev smidigt skulle få hem läxan, införde vi ett system med s.k. läxhämtare.

Den första arbetsuppgiften var att direkt på morgonen ringa upp den elev som inte var i skolan och som hade missat att sjukanmäla sig. (Eftersom läxhämtarna också skulle ta med det material hem som den sjuka eleven behövde, var det ofta nödvändigt att alla sjuka elever fick en påringning av just sin läxhämtare innan skoldagen var slut.)

Läxhämtarsystemet organiserades så att varje elev i klassen hade en läxhämtare (nr 1). Om denne också blev sjuk hoppade någon av reserverna (nr 2 och 3) in.

Att vara med och städa de lokaler man har arbetat i är egentligen något man måste lära sig. Alla kommer någon gång att ha ett städansvar någonstans. Dessutom minskar nedskräpningen om man själv får ta direkta konsekvenser av det man har gjort.

Vi gjorde så att hela klassen hjälptes åt att plocka upp det värsta de sista minuterna på dagen. Planeringsgruppen fick sedan under sin arbetsperiod — två veckor per termin — slutföra städningen.

Under några år gjorde vi arbetsbyte med städerskorna på skolan. Vi städade klassrummet på riktigt alla dagar i veckan utom en då städerskorna gjorde en finstädning. I gengäld tog de hand om hemkunskap i två timmar var fjortonde dag. Det var ett fantastiskt sätt att byta arbete och utnyttja våra resurser på ett bättre sätt.

Ordna praoplatser

Ett viktigt inslag i en skola på riktigt är kontakten med verkligheten. Praoverksamhet är en sådan.

Att som lärare eller förälder söka jobb åt eleverna är verkligen att göra dem en "björntjänst".

När vi hade bestämt i klassrådet — efter samråd med föräldragruppen — hur många dagar praon skulle vara började elevernas sökande efter arbete.

Först sökte alla helt själva i en vecka. När några fortfarande inte hade hittat något hjälptes vi åt i klassen. Vi hade en "brainstorming" och fick fram alla möjliga tänkbara förslag. De som inte hade lyckats få något fick nu göra ett försök till. Nu var det ett bara ett fåtal, som inte hade lyckats. Då gick frågan till föräldrarna i klassen, om de hade några ytterligare idéer. Efter detta löste det sig alltid för alla och de hade lärt sig något redan innan de kom till sin praoplats, nämligen att uttrycka sig på ett bra sätt och kunna ta kontakt.

Klassmöte, planeringsmöten och enskilda samtal

Eftersom skolan i första hand är till för eleverna är det helt nödvändigt att de deltar i *klassmötena*. Det är bara i absoluta undan-

tagsfall som läraren behöver träffa alla föräldrar utan barn. Läs mer i kapitlet *Samverkan med föräldrar* (s. 139 ff).

Planeringsmötena var givetvis obligatoriska för alla elever. Det gällde ju elevernas dagliga arbete. En gång på fem år har en elev medvetet valt en viktig hockeymatch framför planeringsmötet. Hans mamma kom ensam. Elevernas närvaro har alltså fungerat utan repressalier. När elever får inflytande på riktigt vill de inte missa möjligheten att vara med och bestämma

Enskilda samtal (utvecklingssamtal) skulle bli mycket tomta om inte eleven var med. Det är ju eleven det gäller och hon ska vara centrum vid detta samtal. Samtalet får givetvis inte föras över elevens huvud, för då är ju ändå inte eleven med trots fysisk närvaro.

Att leda sig själv och gruppen

I den här boken ger jag många exempel på hur eleverna kan få träning i att fatta beslut, ta konsekvenser av och ansvar för sitt handlande. Att kunna leda sig själv är en god utgångspunkt för att också kunna leda andra. Men eleverna måste också få chansen att praktiskt träna sig att vara ledare för andra.

Ta t.ex. chansen när ni är ute med gruppen eller klassen.

Vi hade bestämt att klassen skulle vandra runt Öckerö för att få en känsla av hur stor vår ö var. Detta tog en hel dag och var en mycket intressant upplevelse i sig. När man går där ute i bergen måste man hela tiden planera sin väg och ha nödvändig framförhållning.

Jag tog chansen att låta en elev i taget leda "expeditionen". Reglerna var att alla måste följa den som ledde och att alla skulle få chansen att leda.

Vi har också låtit planeringsgrupper leda fri orientering med hela klassen, med mycket gott resultat. Hjälpmedlen har då varit karta och kompass och grupperna har turats om att leda oss till delmål.

Eleverna beställer lektioner/lärartid

På planeringsmötena har eleverna chans att beställa lektioner. Dessa kan ha formen av en föreläsning — det fungerar perfekt, när eleverna själva har valt ämnet. Men ibland måste man som lärare erbjuda en föreläsning inom vad som kan kallas den nationella baskunskapen. I klasser där eleverna verkligen har ett inflytande och möts med respekt, blir man förvånad över vilket ansvar de tar för att även sådant som kanske bara läraren tycker är viktigt tas med i planeringen. Jag har t.ex. effektuerat beställningar av föreläsningar om protestantismen och det har fungerat bra även om hela klassen inte varit med och beslutat.

Eleverna kan också få beställa enskild tid med en lärare. En lista kan sättas upp i klassrummet där man kan beställa lärartid. Varje elev kan t.ex. få 20 min. Vill flera med samma intresse gå ihop, kan de lägga samman sin tid och få ett längre pass. Fyra elever i min klass fick på det sättet två lektionstimmar, där min kollega Torgny skulle berätta om Magnus Ladulås och hans samtid.

Det är exklusivt men otroligt viktigt att någon gång få vara ensam med läraren och själv bestämma vad man ska göra.

En flicka hade beställt tid. Hon ville använda den till ett samtal. Det var allt klassen visste i förväg. I enrum med läraren visade det sig att hon ville prata om döden. Denna elvåriga flicka gick omkring och funderade över meningen med att leva och det visade sig att hon längtade efter att dö.

Tänk vad viktigt det är att vi lärare tar till vara alla chanser att se in i elevernas huvuden, när vi blir inbjudna. Vi kan få möjligheten om vi organiserar arbetet så att det blir naturligt för eleverna att bjuda in oss.

Under den tid som läraren och en eller ett fåtal elever träffas arbetar de övriga eleverna med eget arbete. Är man fler än en vuxen i klassen är det hela mycket enkelt att organisera.

Det kan också förekomma att elever beställer lektioner i slutet av ett stadium, när det är något de vill finputs. Denna press inför nytt stadium behövs dock inte för att elever ska känna till vad de vill veta mera om och utveckla vidare.

Öppen verkstad

Om man helt förutsättningslöst tillsammans med eleverna, bygger upp verksamheten kring samverkan mellan olika ämnen öppnas helt nya dimensioner. De gamla invanda mönstren förnyas genom elevernas kreativitet. Förutsättningen är dock ett klimat, som tillåter alla idéer att komma fram och att man inte är alltför snabb med att värdera dem.

Samarbete mellan klass- och slöjdlärare ger möjlighet för öppen verkstad. Lärarnas samarbete blir också en god förebild för barnen.

Starten

I många år försiggick slöjdundervisningen i min klass i en parallell fåra utan att slöjdläraren och jag hade något samarbete.

Slöjdamnet hör till de mest populära ämnena i skolan. Anledningen är förmodligen att slöjden är ett elevnära ämne med mycket praktiskt arbete och inte så mycket svårförstådd abstrakt teori.

När slöjdläraren vågar utgå ifrån eleverna och låta dem bestämma vad de ska göra, ökar populariteten och ämnets pedagogiska möjligheter ännu mer.

Ett känt faktum på vår skola var att eleverna bara ville göra saker till sig själva. När vi behövde göra saker till t.ex. klassrummet hördes mycket gnäll.

Detta var bakgrunden, när vi på en planeringskonferens bestämde oss för att släppa in eleverna också i organiserandet av slöjdamnet. Slöjdlärarna utgick redan ifrån elevernas intressen genom att låta dem välja vad de skulle göra. Men vi ville nå längre.

Till förutsättningarna hörde att min kollega, Torgny, och jag tillsammans hade två klasser, åk 5–6 med 41 elever. (Det går bättre att förverkliga idén med öppen verkstad med två klasser som jobbar tillsammans än med en klass.)

Klassen, som bestod av två sammanslagna mellanstadieklasser, skulle ha slöjd på torsdagar och hade 2 x 3 slöjdtimmar till förfogande.

Det innebar att två slöjdlärare och en klasslärare fanns till hands under dessa sex slöjdtimmar, som bör ligga i en följd.

Vi träffade eleverna och diskuterade hur slöjden skulle bli ännu bättre. Två torsdagar användes till detta.

Den tredje torsdagen kunde vi starta efter vår gemensamt beslutade uppläggning som i korthet kan beskrivas så här:

Gruppen om 41 elever delade upp sig på fem stationer:

- 1). *Idé och design* (i ett av klassrummen)
- 2). *Kalkyl* (i det andra klassrummet)
- 3). *Trä- och metallverkstad* (i slöjdsalen)
- 4). *Textilverkstad* (i slöjdsalen)
- 5). *Dokumentation* (samma klassrum som kalkyl)

Bokningslistor sattes upp på torsdag eftermiddag och togs ner på onsdag eftermiddag veckan efter. På listorna fick alla anteckna var de behövde arbeta kommande torsdag. Dagen var uppdelad i två pass om tre lektionstimmar. Slöjdlärarna hade satt en övre gräns för hur många de kunde ta emot i varje station.

1. *Idé och design*

Här började slöjdarbetet. Eleverna kunde ha med sig idéer hemifrån, bläddra i dokumentationspärmen eller i de tipsböcker och kataloger som fanns. De visste kanske genom att

ha fått en beställning vad de skulle göra. Meningen var att de skulle utveckla sina idéer först på papper i en skiss och därefter i en ritning.

Stationen var självgående.

Några bänkar som gick att luta som ritbord, några specialinjalier m.m. var små detaljer som gjorde att idé- och utvecklingsarbetet togs mera på allvar.

Kreerandet består av två lika viktiga moment: en idé- kläkningsfas, då idéer föds och en mer verklighetsanpassande fas, då ritningar görs och stäms av mot tillgängligt material. Båda behövs för att en idé ska bli verklighet.

KALKYL / KOSTNADSFÖRSLAG			
Yara / Tjänst:			
Specificering			
Material	Pris per ...	Totalt	
		MATERIALKOSTNAD:	

Matematikkunskaper behövs när kalkylen ska göras.

2. *Kalkyl*

När eleven har gjort sin skiss och diskuterat den med klassläraren, som var ansvarig i de båda klassrummen, var det dags att göra en ritning. När den var godkänd kunde en kalkyl påbörjas. Till sin hjälp hade eleven då prislistor, gamla kalkyler, miniräknare samt en förtryckt kalkylblankett. Klassläraren fanns till hands och hade samlat dem som arbetar med kalkyler runt omkring sig.

Läraren godkände avslutningsvis kalkylen och eleven

kunde börja arbeta praktiskt i någon av verkstäderna. Underbara situationer uppstod, när matematikkunskaper verkligen blev verktyg för problemlösning för att något skulle fungera i praktiken.

Det var av flera anledningar vi gjorde kalkyler:

Varje elev hade ett slöjdmaterialanslag på 100 kr per termin. Vilde någon göra stora kostsamma saker så var det tillåtet, men då fick de skjuta till pengar själva. De fick alltså inte överskrida sitt anslag och måste hålla reda på hur mycket olika material kostade.

Eleverna tog upp beställningar och tillverkade produkter mot betalning och beställaren måste ju få veta vad kostnaden skulle bli.

Varje elev hade sex lektioner Öppen verkstad per vecka. Av dessa var tre arbete i slöjdsal. De resterande tre lektionerna hämtade vi ifrån svenska, bild och matte, eftersom arbetet verkligen innehöll dessa ämnen.

3. och 4. Verkstäder

Slöjdlärarna som fanns i respektive verkstad kunde koncentra sig på att vid behov hjälpa och ge råd i det praktiska slöjdarbetet. Förarbetet var ju gjort i klassrummet och godkänt av klassläraren. Samarbetet mellan slöjd och övriga ämnen var nu inget konstlat utan behövdes för att allt skulle fungera.

Under de sex lektioner i veckan då vi bedrev Öppen verkstad kunde en elev ha fler eller färre än tre lektioner i en slöjdverkstad, beroende på i vilken fas av arbetet man var.

5. Dokumentation

Att reflektera över och tänka igenom erfarenheter är en viktig del av inläring och utveckling. Till denna station, som var i samma klassrum som kalkylstationen, köpte vi in en polaroidkamera för att snabbt få bilder på produkterna innan de togs från skolan. Dokumentationsarbetet kunde då påbörjas och färdigställas utan att man behövde vänta på framkallningen av film. En del elever använde sina färglagda skisser som bildmaterial i dokumentationen.

Dokumentationen skulle innehålla följande delar:

Så här gjorde jag/arbetsbeskrivning,
plus med jobbet,
minus med jobbet,
speciellt att tänka på.

Eleverna var med och byggde upp verksamheten i Öppen verkstad, men stationen Dokumentation var det främst lärarna som ville ha och förhandlade fram i inledningen.

DOKUMENTATION

Tillverkare : _____

Namn på produkten : _____

Bild / Illustration : _____

Plus : _____

Minus : _____

Att tänka på : _____

Arbetsgången : _____

Dokumentationspärmen blev med tiden välfylld och populär när man behövde få goda råd.

En del elever insåg värdet med denna station redan från början, men de flesta upptäckte fördelarna först när de skulde planera ett nytt arbete. Det blev populärt att bläddra i dokumentationspärmen och därifrån kunde man få många goda råd.

Klassläraren godkände dokumentationen, innan den fick sättas in i pärmen. Främst tittade vi på beskrivningen av arbetsgången och tydligheten i att påpeka eventuella problem. Det skulle gå lätt att skaffa information och förstå det som stod i pärmen.

Bygg 11:an AB

När vi lärare släppte in eleverna och lät dem vara med och utforma det som så småningom blev Öppen verkstad, kom många fantastiska idéer fram. En del av dem realiserade vi:

Vi kallade oss för B 11:an då $5 + 6 = 11$ och vi var en B-klass.

En elev föreslog att vi skulle ta emot beställningar på produkter, som vi kunde tillverka mot betalning. Då kom någon annan på att vi skulle starta ett aktiebolag. Bygg 11:an AB döpte vi företaget till.

Vi fick nu lära oss hur ett aktiebolag är uppbyggt och hur det fungerar. Marcus valdes till VD och Hanna till sekreterare. De ledde bolagsstämman en gång i veckan.

Alla i klassen — även vi lärare — hade från början två aktier och därmed två röster. Varje aktie åsattes ett värde av 50 öre. Detta bestämdes på första bolagsstämman. Den som sålde sin ena aktie hade bara en röst på bolagsstämman. Vi hade en regel som sa att man inte fick sälja båda aktierna. Alla var viktiga kuggar i företagets maskineri och alla skulle vara med på våra möten.

Några sålde sin ena aktie och upptäckte vad det innebar att ha färre röster än andra.

Några dotterbolag startades av elever som gick samman och tog in beställningar. Ett gäng kom till bolagsstämman iförda kostym och bärande dokumentportfölj. Vi hade många intressanta diskussioner om yuppies och annat. Det fantastiska var att vi inte pratade om företag och aktier, utan

nu var vi ett företag och vi hade aktier. Det var konkret och kunde upplevas och då förstår de flesta snabbt.

När Bygg 11:an avvecklades för att den ena klassen skulle upp i högstadiet hade varje aktie stigit i värde till 4,50 kr och det blev avslutningsfest med aktieutdelning.

VD:s och sekreterarens arbete

Släppa in aktieägarna till bolagsstämma på torsdagarna, anteckna närvarande,

ta in bokningslistorna och se till att alla har någonstans att vara och göra eventuella byten,

ta in beställningar om någon har med sig och se till att någon tar sig an dem,

utse två städdare för dagen i varje verkstad,

ta in pengar för såld produkt. (40% av intäkterna — materialkostnaden borträknad — går till Bygg 11:an. 60% går till den som har tillverkat produkten),

betala ut utdelning/lön,

leda diskussioner och fatta beslut genom omröstning i "ak-tiedemokratisk anda",

starta dagens arbete,

sätta upp nya bokningslistor för nästa vecka,

leda en utvärdering av dagen samt avsluta.

♦ Positiva och negativa effekter av samverkan med elever

Positiva effekter även av små insatser

De små eller stora möjligheter till elevinflytande som läraren ger, medför omgående positiva effekter. När jag som nybliven lärare 1975 lät elever vara med och bestämma hur många suddgummin de fick per termin, var det inflytande på hög nivå mätt med den tidens mått i skolan.

Det otroliga var att denna lilla gest gav effekter när det gällde inställningen till skolan som helhet. Även inlärningsmässigt kunde jag märka positiva reaktioner. Ökat inflytande gav, lika säkert som ett brev på posten, ökat ansvarstagande.

Tro på eleverna!

När läraren litar på att elever klarar saker så gör de det. Ett exempel som belyser detta på två plan är följande:

Läraren hade drivit linjen att särskilt utbildade elever skulle få använda kopieringsapparaten. Äntligen blev detta verklighet! Nu skulle två elever utses. Läraren litade på klassens förmåga att efter ett års social träning välja "rätt" personer. Klassen tyckte att man först skulle undersöka vilka som själva ville. Sju anmälde sitt intresse. Nu var frågan hur man skulle göra, när det fanns sju intresserade. Läraren startade en diskussion som avslutades med att klassen gick igenom de "platssökande" en efter en. Personen och klassen fick argumentera för varför just den personen skulle få jobbet.

Debatten var mycket sund. En grabb som var slarvig med sitt arbete, en drömmare och strulpelle hade anmält sitt intresse. Några elever tyckte att eftersom han inte hade något riktigt ansvarsupptrag i klassen borde han få chansen för att lära sig att ta ansvar. Vid omröstningen efter diskussionen röstade de flesta på den här pojken och på en annan elev som tidigare hade visat mycket gott ansvarstagande.

"Strulpelle" fick på detta sätt chansen med gruppen bakom sig och tog den. Klassen hade fått ett förtroende genom att läraren trodde på dess förmåga, när det gällde att fatta sunda beslut och även på elevers förmåga att klara kopiering.

Inflytande föder engagemang och respekt för andra

Elevernas intresse av att använda skoltiden till att lära sig ökade i takt med ökat inflytande dvs. när elever också är med och påverkar innehållet, utförandet och utvärderingen av det vi sysslar med i skolan.

Det blir roligt att gå i skolan när man kan påverka det som händer där. När det inte längre bara är läraren, som står för alla initiativ uppkommer en känsla av att alla behövs. Läraren får också chansen att satsa sin energi där han behövs bäst och eleverna lär sig att lyssna på och respektera andra än läraren.

När eleverna under två år hade tränats att vara med och bestämma, skulle vi en dag ha idrottslektion, som Henrik och Anders skulle leda. Anna Maria, som var ansvarig för majblommeförsäljningen, kom precis före denna lektion och berättade att redovisningen skulle vara lämnad idag. Jag trodde att jag skulle hinna hjälpa henne under rasten. Planeringen för idrottslektionen var godkänd och jag visste att inga farliga moment fanns med. Jag gav Henrik och Anders nycklarna och sa att de kunde börja lektionen. Anna Maria och jag skulle komma så fort vi kunde.

Men det tog hela idrottslektionen att gå igenom redovisningen och vi kom inte förrän i slutet av utvärderingen. Idrottsläraren på högstadiet, som fanns i salen intill, hade sett eleverna arbeta fint själva under ledning av Henrik och Anders. Han trodde inte sina ögon när klassen disciplinerat satte sig i en ring och utan lärare började utvärdera dagens idrottslektion.

Förklaringen är egentligen enkel. Har man tränat blir sådant här naturligt och läraren måste inte alltid vara i närheten för att saker ska fungera. Den som är van vid inflytande och att ta ansvar från mellanstadiet bär det med sig till högstadiet:

Tobias stod i hemkunskapen på högstadiet och berättade hur man reder en sås. Hemkundsläraren fick ett telefonsamtal och var tvungen att gå ut en stund. När hon kom tillbaka stod gruppen fortfarande kvar och lyssnade intresserat på Tobias, som visade och förklarade. Hon blev mycket överraskad. Det var ovanligt att klasser fortsatte med samma uppmärksamhetskvalité om läraren hade gått ut.

Om man börjar att samverka med elever på riktigt, uppfattar och värderar man det som sker under ett läsår på ett nytt sätt.

En del lärare klagar, speciellt i slutet av vårterminen, på att så mycket tid går bort. Det är friluftsdagar, utflykter, lägerskolor, studiebesök m.m. Min uppfattning är att det vid just dessa tillfällen också ges extra möjlighet till att på ett mycket konkret sätt träna elevinflytande och demokrati i klassen.

Elevenflytandets konsekvenser utanför skolan

Effekterna av ökat eget ansvarstagande, bättre initiativförmåga och större självkänsla får effekter också utanför skolan. Därom vittnar bl.a. föräldrarna:

Vi hade en planeringsperiod bestämt att arbeta med temat Miljö med de olika skolämnena som redskap. Ett delmål denna gång var att arrangera en miljöbasar, där vi ville informera om miljöfrågor, underhålla samt samla in pengar (50% av intäkterna skulle gå till klassresan och 50% till stöd för miljöarbete).

Inför denna basar arbetade vi i intressegrupper, varav en med retur- och engångsflaskor.

En mamma berättade att hon hade fått en riktig åthutning av sin dotter som gick i klassen. Anledningen var att mamman hade köpt läskedryck i en engångsplastflaska.

Mamman uppskattade den ökade medvetenheten och jag blev mycket stolt.

Att eleverna kan ta egna initiativ, kommunicera med människor (även i telefon), skaffa information, värdera, ta större ansvar, förstå att skolan är till för dem, lära sig lättare samt tycka att det är roligt att gå till skolan, är några effekter av samverkan med elever.

I vårt arbete med temat Miljö hade en grupp blivit intresserad av förpackningar och valde att fokusera tandkrämsförpackningar. De skaffade sig först information genom att bl.a. gå ut i affärer och se efter hur det såg ut i verkligheten. Uppväckten att alla företag utom ett hade förpackningar utanpå förpackningen gjorde dem upprörda. Gruppen bestämde sig för att ta reda på varför det var på detta viset.

De ringde och skrev till marknadscheferna i några företag. Efter ett tag fick de ett brevsvår från en tandkrämstillverkare som lästes upp i klassen. En marknadschef förklarade bl.a. att "det är ohygieniskt" att inte ha en extra förpackning utanpå förpackningen. Ett gapskratt bröt ut. Klassen hade direkt i tanken jämfört med kaviar som säljs utan ex-

traförpackning trots att man äter den. Eleverna reagerade genom att skicka tillbaka insamlade onödiga tandkrämsförpackningar till företaget. De gjorde också reklam på miljöbasaren för den enda tandkrämstubb de hade hittat utan extraförpackning.

Att folk slängde bort extraförpackningen utan att ha haft nytta av den hade eleverna tagit reda på genom intervjuer.

Eleverna hade aldrig visat ett sådant engagemang om jag hade talat om för dem vad de skulle göra. Människan har ett stort behov av att tänka själv och pröva sina idéer.

Utgå ifrån verkligheten och skapa helhet och förståelse!

Samverkan på riktigt skapar större behov av helhet och att utgå ifrån verkligheten. Skolämnena som isolerade öar med lite eller ingen verklighetsanknytning passar inte.

Sandra hade tagit emot en beställning och vill konstruera ett nyckelskåp i öppen verkstad. Hon satt och skissade på det och funderade hur lång varje brädbit till väggarna måste vara för att hon skulle få ett rektangulärt hål där dörren kunde passa. Nycklarna skulle hänga på dess baksida och skulle nås genom att dörren vreds runt en axel.

Hon använde brädstumpar för att prova idéer. Jag satt bredvid och fick höra hur hon tänkte. Vi lärde oss mycket av varandra och jag förstod varför det som jag förut hade "gått igenom" och "lärt ut" inte haft en chans att få fäste i hennes huvud. Vi hade så olika principer för tänkande och vi kände inte till varandras kod.

Nyckelskåpet blev en riktig pärla och vi båda hade lärt oss något nytt om varandras tänkande som vi också har nytta av i andra sammanhang.

Att få sköta om klassens ekonomi gör att eleverna får en helt annan känsla för samband och för konsekvenser av om man handlar på ena eller andra sättet. Sparsamhet och aktsamhet ökar i takt med ökat inflytande.

I en klass på mellanstadiet var Daniel kassör. Han skötte sin arbetsuppgift mycket bra och hade fantastiskt bra ordning på klassens finanser. När Daniels klass skulle börja på högstadiet lämnade mellanstadieläraren över klasskassan till klassföreståndaren på högstadiet. Det var lite växelpengar från kassaskrinet och en bankbok med ca 3 000 kr.

Tre år gick och klassen skulle göra en klasresa i nian. Daniel och klassen började fundera på om de verkligen inte hade några pengar kvar från mellanstadiet. De tog kontakt med mellanstadieläraren för att fråga om han kom ihåg om det fanns några pengar i klasskassan när de började högstadiet. Han mindes inte det. Senare och av en tillfällighet hittade högstadiets klassföreståndare bankboken och växelpengarna som han hade lagt i en låda, men sedan glömt bort. Detta är fullt mänskligt, men kunde ha undvikits om klassen hade haft kontinuerlig insyn och några elever hade fått ta hand om klassens ekonomi.

Det måste kännas jobbigt att bli undervärderad, speciellt när någon tidigare i grundskolan har trott på ens förmåga.

Ökat elevinflytande ger skolan möjlighet att ställa högre krav

Det kan låta som en paradox, men får eleverna ökat inflytande kan läraren också ställa högre krav — på gruppen och på individen.

När Roy och Rogers klocka i den härliga filmen "Macken" visade att dagens klockarbetid var slut, slängde de skiftnyckeln direkt och gick hem.

För att bl.a. undvika känslan av att bara jobba för att man måste, använde vi en övertidsbok. Vi antecknade klassens övertid och tog ut den senare. Detta gjorde att vi kunde arbeta tills vi var klara eller kunde avbryta på ett lämpligt ställe.

Vi hade planerat vår två-veckorsperiod och var inne på andra arbetsdagen.

Eleverna var upptagna med eget arbete, när en lärare kom med bud från skolchefen om att en dansk blåsorkester

skulle besöka skolan timmen efter lunch. "Det ska väl bli kul?", sa hon. Jag förstod att skolchefen missat att meddela klasserna men uppskattade inte, att det förutsattes att vi skulle avbryta skolarbetet, som vi hade planerat tillsammans.

Efter att ha tittat på schemat och konstaterat att det som skulle försvinna var tid för eget arbete, lämnade jag ordet fritt med frågan: "Hur tycker ni att vi ska göra?"

Flera elever yttrade sig och de flesta tyckte att de ville arbeta i stället och att det var för kort varsel. Någon tyckte att vi kunde göra ett avbrott eftersom orkestern kom ifrån ett annat land.

Efter diskussion föreslog jag omröstning i frågan. Förslaget att vi skulle fortsätta att arbeta vann med förkrossande majoritet. Det var bara tre elever som ville gå och lyssna.

Den besökande läraren bevitnade vår demokratiska process, men detta var inte vad hon hade väntat sig eller var van vid. Hon såg mycket förvånad ut.

När eleverna har fått inflytande på riktigt smiter de inte ifrån skolarbetet så fort de får chansen.

Läraren slipper att ta ansvar för att motivera eleverna och behöver inte vara den som tar alla initiativ. Man blir effektivare samtidigt som det blir behagligare att arbeta som lärare.

När elever får ta ansvaret för lektioner och genomföra dem själva kan de, särskilt när de är lite äldre, sätta sig in i hur det är att vara ledare och det påverkar hur de själva agerar när någon annan är ledare.

Disciplinproblem existerar inte i någon större omfattning om eleverna får vara med och bestämma. De konflikter som kan kallas disciplinproblem går att hantera på ett helt annat sätt än när läraren ensam ska stå för allt inklusive ordning och lugn. Gruppen är ett bra mycket starkare påtryckningsmedel än läraren — speciellt efter lågstadiet.

Elevinflytandet måste vara på riktigt

Om du ska lyckas med ett ökat inflytande måste du våga släppa vissa saker helt. Eleverna måste få uppleva att det man be-

slutar blir verklighet. Du får absolut inte ensam andra klassens beslut. Då kan du varken räkna med att bli trovärdig eller få uppleva ett ökat ansvarstagande.

Det är också viktigt att tänka på att barn har mycket närmarer till handling än vuxna.

En vuxen med större förmåga till abstrakt tänkande gör en konsekvensanalys — om jag gör så här kan resultatet bli det här. Därefter fattar man ett mer eller mindre genomtänkt beslut och handlar sedan. Barn vill ofta handla direkt.

Eleverna skulle göra masker i gips och var otåliga att komma igång. Jag försökte få dem att förstå, att man måste skaffa sig en del kunskaper innan man börjar att "göra".

Jag förklarade att om jag tänker cykla till Hönö och bara ger mig iväg utan att titta på kartan, utsätter jag mig för risken att köra åt rakt motsatt håll och kanske få cykla väldigt långt i onödan. Klassen förstod vad jag menade, men saken var egentligen den att vi inte tänkte och fungerade på samma sätt.

De ville testa först och få vetskap sen.

Elevinflytande måste ske på barns villkor och möjligtvis med stänk från vuxenlivet, absolut inte tvärt om.

"No man's an island"

Om du arbetar med demokrati i praktiken är det inte alltid säkert att du hittar en kollega på skolan eller ens har en skolledning som förstår och stödjer vad du håller på med.

Av erfarenhet vet jag att det är lätt att bli ensam eftersom kolleger kan känna att du är ett hot. Du har ju lyft fram en kraft och resurs som finns i alla klasser och deras elever kanske också vill vara med och bestämma. Då är det inte så troligt att du får applåder och uppskattnings från kollegerna. I stället kan du möta tystnad, slag under bältet och känsla av utanförskap.

En eftermiddag, när jag hade arbetat ett år som lärare, kände jag mig nedstämd efter en konferens där jag tyckte att kollegerna kört över eleverna. Jag var den ende som försökte se

det hela från elevernas synpunkt och det fick jag på pälsen för. När jag var på väg hem mötte jag en förälder som undrade vad det var med mig. Jag berättade hur det kändes och hon sa: "Bry dig inte om de andra lärarna, de förstår inte. Eleverna älskar dig och tycker att det är roligt att gå i skolan. Vi föräldrar är mycket nöjda med ditt arbete i klassen. Är inte det viktigast?"

När jag tänkte efter var det ju så att mitt yrkesval berodde på att barn och ungdom intresserade mig och att samspelet med andra vuxna kom i andra hand.

Samtalet med denna förälder stärkte mig och gav mig kraft att gå vidare.

Visst var det underbart att känna gemenskapen med elever och föräldrar. Men vad jag saknade var kolleger, som förstod och som var på väg åt samma håll — någon med liknande perspektiv och syn på yrkesrollen.

När vi långt senare i Universitetets och Länsskolnämndens regi i Göteborg startade något som vi kallade Lärarforum, var tanken att hitta en mötesplats för lärare som var på väg åt just detta håll.

Att byta erfarenheter inom ett område i taget, prova i klassrummet och utbyta tankar igen, gör att man utvecklas snabbare och med större kraft än på egen hand. Ett sådant forum borde alla som vill få chans att ingå i.

Det var lärarfest och en grupp bestående av lärare, skolledare och skolchef hade gjort ett litet program där de bl.a. lycklade med vårt sätt att arbeta med elevdemokrati. Det underliga var hur skolchefen och skolledningen kunde veta hur vi arbetade i klassen. De hade ju aldrig varit på besök. Tänk att det till och med kan gå rykten om en, bara för att man arbetar enligt läroplanen. Är inte det fantastiskt?

Det kändes jobbigt att sitta och lyssna på hur de drev med vår demokratiska idé, speciellt som dessa viktiga frågor aldrig togs upp i de rätta sammanhangen.

Demokratifrågan är alldeles för viktig för att bli lämnad ensidigt kommenterad, så Torgny och jag bestämde oss för att tillsammans med en annan kollega dra en parallell till

skolchefens program. Det blev en liten visa, som också handlade om demokrati, fast på ett annat plan. Vi framförde den senare under kvällen. Publiken var uppskattande, men skolchefen såg inte direkt glad ut. Är inte det underligt???

Vi behöver givetvis varandra även vi lärare. En känslolok kollega säger ofta: "Under havet möts alla öar!" Tänk så härligt, att ingen egentligen är en isolerad ö. Det ger mig hopp för framtiden.

Vad är effektiv "undervisning"?

Tron att bara man svetts och har tråkigt i skolan är det nyttigt och effektivt, är tyvärr ganska utbredd.

Det besvärliga är att denna gamla attityd kan finnas i alla led, hos politiker, skolledning, kolleger, föräldrar och elever. De lever med en gammal nedärvd skolbild.

Chansen att ändra den är att öppna dörren till skolan för samverkan. Se kapitlet *Samverkan med föräldrar* (s. 133 ff).

Barn som vill "ha det som förr" kan man få upp ögonen hos genom att överdrivet (med undantag av t.ex. aga) agera som en lärare kunde göra förr.

Vill klassen att du ska bestämma så gör det i övermått under en period och utvärdera sen tillsammans med eleverna hur det var. Nu kan ni börja diskutera vad som är klassens och lärarens önskemål — och läroplanens.

Samverkan och regler på skolan

När eleverna är med och bestämmer på riktigt uppkommer problemet att varje klass har behov av sina egna regler. Det kan försätta dig i en jobbig mellanställning. Du vet t.ex. att kollegerna tycker att alla alltid ska gå ut på rasten, medan dina elever anser att deras arbetsplats måste vara tillgänglig för dem hela arbetsdagen. För dig finns bara ett val att göra och det är att ta ställning för eleverna om du ska lyckas som pedagog.

En lösning kan vara att man fastställer vad som ska vara gemensamma regler för hela skolan och därmed ska beslutas i ett gemensamt forum t.ex. skolrådet.

Ett gemensamt forum på skolan beslutar i övergripande frågor. Men att gömma sig bakom beslut, där bara lärare beslutat, ger ingen trovärdighet eller respekt för dig varken som person eller lärare.

Elevernas brist på erfarenhet

När elever får vara med och bestämma märker man snart att de naturligt nog ej har samlat på sig lika många erfarenheter som en vuxen. Det kan vara både positivt och negativt.

Ska vi besluta om ett läromedel, ett arbetssätt eller vad som är viktigt att lära sig för livet (inom ramen för läroplanen), har eleverna svårt att göra en kvalificerad bedömning, därför att deras erfarenhet inte räcker till. Eleverna kompenserar en del av detta med kreativitet och nyfikenhet, men här har läraren och andra vuxna en funktion att fylla som vägvisare.

Ibland kan man intervju äldre klasser för att skaffa sig ett tillräckligt beslutsunderlag. Föräldrarna är också en verklig guldgruva, som framgår av kapitlet *Samverkan med föräldrar* (s. 133 ff).

Men man måste vara klar över att det handlar om en process och att det som eleverna lär av den är så ovärderligt att det uppväger ett eller annat mindre lyckat beslut.

Att lära sig på misstag — en balansgång

En pedagog har en viktig uppgift i att bedöma hur mycket ansvar som kan läggas på individer utan att det blir för stort och de blir knäckta av ett misslyckande. Men alla måste få misslyckas. Det gör att man vågar att sträva mot nya mål.

När vi arbetade med G-timmar hade affären åtagit sig att inhandla frukt, dels till de elever som hade betalat för hela terminen, dels till dem som ville köpa en frukt någon gång då och då.

Affärsgruppen ville alltså sälja på riktigt. De pratade med banken och fick låna pengar till inköp av frukt. Man bestämde sig för att tillämpa självkostnadsprincipen och de som abonnerade fick betala i förskott.

Tiden gick och det blev dags för bokslut. Det fattades nu pengar i affären och funderingarna var många hur det kunde komma sig. Klassen kom fram till att det berodde på att frukt som inte hade blivit såld hade blivit dålig och fått kastas. Ett svinn uppstod och affärsgruppen hade inte kompensert detta svinn, när de satte priset.

Av detta exempel lärde vi oss mycket. Men det balanserade på gränsen till vad man kan tillåta bl.a. för att det pågick en hel termin innan konsekvensen visade sig.

Skolrådet hade arrangerat en Frifestival (ett alternativ till Melodifestivalen).

Videogruppen, som jag var ledare för, skulle filma hela tillställningen. Av erfarenhet visste jag att eleverna ofta filmade ganska enformigt utan bildväxlingar, om man inte föreslog dem något annat. Mats som stod vid kameran rörde varken kamera eller zoom. Jag sa till honom att det blir roligare att titta på filmen om man byter bild och bildformat ibland. "Du kan ju t.ex. zooma in benen ett tag, när de dansar", sa jag.

Mats filmade på och någon dag senare var det dags att visa filmen för hela skolan.

Filmen var relativt bra kvalitetsmässigt. Ett stort problem var bara att inzoomade ben syntes överallt. En del elever fick vi knappt se ansiktet på. Det var bara ben överallt. Eleverna skrattade, men tyckte också att det var dåligt att Mats hade filmat som han hade. Han fick träkningar på rasmännen och blev ganska knäckt. Han hade ingen större lust att filma offentligt igen.

Detta är ett exempel där det hela gick över gränsen. Jag borde ha varit med mer och tittat hur han filmade och inte utsatt honom för en så tuff konsekvens.

Det inspelade ljudet och bilden utgör svårsuddade misstag om inte redigeringsmöjligheter finns. Många människor har därför en rädsla inför inspelning.

♦ Fallpropar för pedagoger

Att överlämna makt och ansvar

Samverkan med barn och ungdom, som innebär att deras röst är lika mycket värd som en vuxens, är inget som är regel i skolan. De flesta av oss är utbildade i en helt annan lärar- och ledarroll och är därför inte beredda på de fallpropar, som ofelbart dyker upp.

Det är mycket lätt att vi bara bitvis eller periodvis lämnar över ansvar till eleverna. Det kan vara klokt i en inledningsfas, men så småningom måste man släppa helt. Det är först då eleverna känner att de kan påverka och har ansvaret på riktigt.

Men vissa saker ska vi inte lämna över till eleverna. Lärarens professionalitet avgör och i den ingår givetvis att känna till gällande lagar och förordningar och att veta vad skolledningen har delegerat till skola, lärare och klass.

Ibland kan vi lärare göra goda försök att få eleverna delaktiga på riktigt, men ofta tar vi över i någon fas för att vi också vill känna oss viktiga. Då blir resultatet av försöket bara mer arbete och nästan lika dålig effekt som med traditionella metoder.

På ett klassmöte hade vi bestämt oss för att prova att arbeta med alternativ till läroböcker. I matte skulle eleverna bl.a. göra egna uppgifter inom ett område.

Varje elev gjorde en lättare och en svårare uppgift och alla sammanställdes sedan till ett träningsbatteri som eleverna fick välja ut ett antal uppgifter ifrån.

Var fjortonde dag hade jag ett ansträngande arbete framför mig, eftersom många av uppgifterna fick skrivas om för att de antingen inte gick att läsa eller förstå. Jag funderade länge vad jag skulle göra.

En dag kom jag på det. Felet var att jag inte hade utsatt eleverna för konsekvensen av att de andra fick läsa deras uppgifter direkt. Jag hade agerat filter mellan tillverkare och användare, med den effekten att det inte spelade någon roll om eleven var noggrann eller ej.

En måndag när vi skulle göra nya uppgifter sa jag: "Nu är det viktigt att ni skriver ett utkast som ni ber någon som

är bra på svenska att läsa och kommentera. Sedan justerar ni och avslutar med renskrivning. Jag kommer att trycka upp era uppgifter utan att rätta någonting. Förstår inte de andra vad du har menat, får de stå och köa vid din bänk tills du kan hjälpa dem".

Detta åstadkom effekt direkt och 95% av eleverna tillverkade nu snygga, förstäligna och kopierbara uppgifter. Några strulpellar hade slarvat och det stod långa köer vid deras bänkar. Nästa gång lärde sig ytterligare några "läxan" osv. Det blev nu riktigt behagligt att vara lärare i matte och använda alternativa läromedel.

Innan jag hade lämnat över ansvaret helt fick jag vara "rättningsfilter" för att jag hade valt att vara det. Skulle någon eller några uppgifter nu vara svåra att förstå lyfte jag ut dem och kopierade de andra direkt. Om det kom med något stav- eller meningsbyggnadsfel tog vi upp det i svenskan.

Problem med lösa papper

Vill man arbeta med alternativa läromedel måste man lösa förvaringen av löslblad på ett praktiskt sätt. Innan vi hade hittat formen för det hade många löslblad farit omkring till irritation för alla. Detta var en ständig minuspost i utvärderingarna av undervisningen.

Vår lösning blev, att vi skaffade en enkel mapp för planeringsperiodens papper.

Varannan måndag rensades den och fylldes på med den nya periodens blad. De gamla papperen arkiverades i en stor elevpärm med register.

Vidare hade eleverna en egen dokumentmapp — visamappen — med gummikordstängning.

Den använde eleverna för att ta hem och visa sitt arbete för föräldrarna. Det var obligatoriskt att ta med den hem varannan fredag och tillbaka nästa måndag.

Givetvis kan man använda skrivböcker, men löslbladssystemet ger en stor frihet t.ex. när man ska göra egna böcker. En maskin som enkelt gör spiralryggar är inte så dyr och öppnar många möjligheter.

Att ärvä delaktighet

Ett stort misstag är att vi inte kommer ihåg att det aldrig går att ärvä delaktighet.

Det betyder att tar man emot en grupp som inte är van, så får man starta från början. Detsamma gäller givetvis med regler i klassen eller på skolan. De måste göras om eller justeras varje gång det kommer nya elever. Ett bra sätt är att använda de avvägande elevernas erfarenheter.

På en skola hade man elevkonstverk uppsatta i korridoren. När nya elever kom togs de gamla alstren ner och nykomlingarna fick chansen att vara med och utsmycka korridoren. Effekten var slående. Tidigare hade man haft en omfattande nedklottring och förstörelse. Det ändrades som genom ett trollslag och förstörelsen var i stort sett helt borta.

Rörlig eller rörig arbetsplats

När man låter barn vara aktiva låter det mer än när de är passiva. Det är stökigare i klassrummet än om var och en sitter i var sin bänk och gör samma sak samtidigt.

Givetvis kan man hävda sitt vuxenansvar och förbjuda allt prat. Det kan kännas extra påkallat om någon kommer på besök, särskilt någon som inte känner till klassens arbetsätt.

Ett sätt att komma ifrån denna obehagskänsla och en eventuellt för hög ljudnivå kan vara att ta upp problemet i klassrådet. Ni kanske då liksom vi kommer fram till att ni ska ha ett tyst rum och ett där man får prata. Förutsättningen är att det finns grupprum, korridor eller liknande i närheten.

Det är viktigt att hitta en fungerande lösning tillsammans. Risken är annars att man som lärare successivt återgår till arbets- och förhållningsätt som är passiverande och inte befrämjar individens utveckling varken mot att kunna ta ansvar för sitt eget arbete eller att använda sina resurser maximalt.

◆ Frågor

- 1). Vad innebär samverkan med elever för dig?
- 2). Hur ser din samverkan med eleverna ut just nu? Hur långt har ni kommit och vad kan dina elever påverka?
- 3). Vilken är din idealbild av samverkan?
- 4). Har ni nått den eller behöver ni gå vidare?
- 5). Kan du lära dig något så att det sitter kvar om du inte är intresserad av det?
- 6). Varför lär du dig själv något nytt?
- 7). Behöver du veta hur varje barn lär sig för att du ska lyckas som pedagog?
- 8). Tror du att alla barn kan lära sig allting?
- 9). Hur planerar ni verksamheten i klassen? Vilka är med och hur ofta planerar ni?
- 10). Vem tycker du ska skriva ut planeringsschemat som tas med hem?
- 11). Anser du att en god självbild, självkänsla och ett gott självförtroende är en förutsättning för en positiv inlärning och personlig utveckling?
- 12). Hur kan detta tränas i skolan?
- 13). Tycker du att det är nödvändigt att utvärdera verksamheten regelbundet?
- 14). Vad ska utvärdering vara bra för?
- 15). Kan du tänka dig att eleverna får utvärdera dig som lärare?

- 16). Om du undersöker elevinflytandet i din klass/dina klasser, vad tror du blir resultatet?
- 17). Hur vill du starta om du vill öka elevinflytandet?
- 18). Hur kan hela skolan öka elevinflytandet?
- 19). Hur kan man påverka nästa stadium att fortsätta och utveckla elevinflytandet?
- 20). Vilken roll har skolledningen i ett ökat elevinflytande?
- 21). Spelar läroplanens utformning någon större roll för hur det ser ut i skolverkligheten?
- 22). Vilka faktorer påverkar mest hur det ser ut med elevernas inflytande i klassen?
- 23). Påverkar ekonomisk åtstramning elevinflytandet på något sätt? Hur?
- 24). Skulle en mer definierad nationell baskunskap ge utrymme och mod till ökat elevinflytande tror du?
- 25). Finns det något som tyder på att mycket "läroboksundervisning" minskar delaktigheten och möjlighet till ökat elevinflytande?
- 26). Vilka alternativ finns det idag till att använda läroboken hela tiden?
- 27). Ge några exempel på vad du tycker är reproduktion respektive produktion av kunskap!
- 28). Tror du att graden av inflytande hänger ihop med disciplinproblem?
- 29). Vad tycker du är positivt och negativt med att elever håller egna lektioner?

30). Kan elever bestämma både uppgift, arbetsgruppering, arbetsätt och resultat?

31). Vad kan elever ej vara med och besluta om?

32). Kan elever bestämma vad de ska göra i slöjden?

33). Kan elever bestämma vad de ska göra i matte?

34). Vilken pedagogisk riktning eller strömning ligger närmast dina visioner om skola?

35). Vad är sammanfattat positivt och negativt när det gäller samverkan med elever tycker du?

◆ Vad gör du om ...?

1). Vad gör du om... de andra lärarna i majoritet på AE-konferensen bestämmer att eleverna ska vara ute på alla raster? Inga elever finns med på konferensen. Du känner att beslutet är felaktigt för att eleverna ej var representerade eller tillfrågade. Dessutom anar du att beslutet inte går att efterleva.

2). ... två elever i din klass på låg eller mellanstadiet har planerat idrottslektionen, godkänd av dig, där ett centralt inslag är rörelse till musik? När ni kommer till gymnastiksalen sitter en lapp på ett låst bandspelarskåp: "Nytt lås! Bandspelaren är trasig för ofta. Endast idrottslärarna på högstadiet får i fortsättningen använda bandspelaren"?

3). ... en kollega tillsammans med dig på en konferens före terminsstart framlägger ett önskemål om att ha slöjd hela torsdagen för att prova idén med Öppen verkstad? En annan kollega protesterar och säger: "Men då får ju Nils ingen ledig eftermiddag."

4). ... en knapp majoritet (55%) av lärarna på AE-konferensen inte vill att eleverna ska få utse kopieringsansvariga? Detta trots att vaktnästaren har erbjudit sig att utbilda dessa elever.

5). ... de flesta elever inte vill ha ökat inflytande? "Det är bra när du bestämmer."

6). ... eleverna tycker att det är ditt jobb att fixa en praoplats åt dem? Du har lagt det på eleverna för att de ska få träna sig på att ta kontakter och söka jobb.

7). ... några elever bara går runt och pratar störande högt och inte får något gjort?

8). ... en elev ska hålla en egen lektion. Hon har inte planerat lektionen på papper, som ni har kommit överens om, men vill hålla lektionen ändå?

9). ... en planeringsgrupp sitter och frissar och pratar om annat medan de andra grupperna gör sitt jobb? Gruppen är långt ifrån klar med sitt arbete.

10). ... ingen elev i klassen vill genomföra/effektuera ett fattat beslut, t.ex. att ansvara för klasskassan eller ta hand om klassens akvarium på sommaren? Du riskerar att få göra det själv för att det ska bli gjort.

11). ... det fattas pengar i den handkassa som bankgruppen har hand om?

12). ... klassen har beslutat sig för att skriva till ett företag i närheten som släpper ut gifter och uppmana dem att sluta med detta? En tredjedel av föräldrarna arbetar där och företagsledningen har hotat med nedläggning om miljökraven höjs.

13). ... en grupp inte vill jobba med Stina för att hon är "kass" som de säger?

14). ... du märker att Kalle tar över allt ansvar från de andra i en grupp och de låter det ske gång på gång?

15). ... en elev förstör sitt eget jobb som hon har lagt ner flera dagars arbete på?

16). ... ni har arbetat med daglig nyhetsbevakning och du märker att elevernas glöd börjar falna?

17). ... du vid en anonym utvärdering av dig själv från en elev bara får minus och i termer av "du luktar svett, du är en fascist" osv?

18). ... skolledningen inte uppskattar eller förstår vad du gör fast du verkligen arbetar enligt läroplanen med elevinflytande? Skolledningen stöttar dig inte spontant och ger dig inte de resurser som övriga kolleger får. Du får kämpa för allt. Du har blivit för stark för skolledningen och de vill markera vem som bestämmer.

19). ... skolledningen vägrar att lägga ut ekonomin på varje arbetsenhet fast ni alla på skolan har begärt detta?

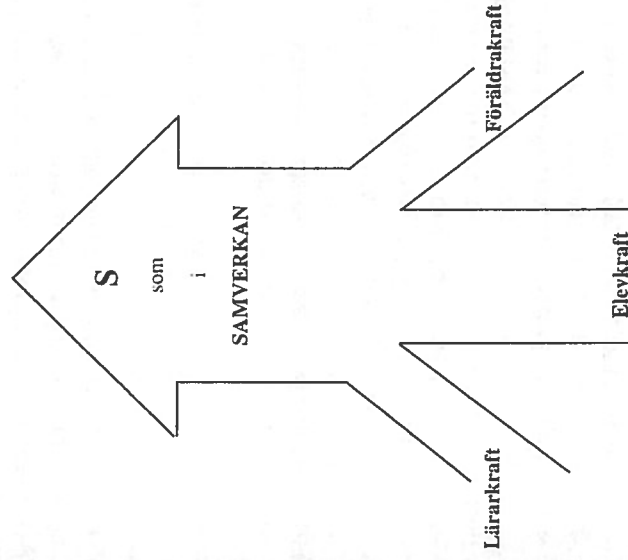
20). ... om föräldrar eller skolledning säger att du försnillar kulturvet om du inte arbetar med traditionella läroböcker i historia?

SAMVERKAN MED FÖRÄLDRAR

◆ Impulsdiskussion

Föräldrar — möjlighet eller hot?

Att arbeta på ett professionellt sätt i samverkan med föräldrar och samtidigt vara "människa" är en av de utmaningar som vi står inför när vi har valt läraryrket.

Man når mycket längre som lärare och elev när det förekommer samverkan mellan lärare, elever och föräldrar.

Samverkan med föräldrar innebär oftast kvartssamtal, föräldramöten och något telefonsamtal. Vi skickar hem meddelande när vi måste och hälsar igenkännande i postkå.

Om man tänker på att lärare och föräldrar — var och en från sitt håll — ser in i "vårt gemensamma barns växande", är det helt otroligt att vi inte strävar efter att lära känna varandra. Föräldrakontakten kan till och med kan kännas som en ytterligare börda för läraren. Problemet är i så fall att vi inte har funnit rätt former eller förhållningssätt för samverkan med föräldrar.

När man som lärare inser hur mycket längre man kan nå om samverkan med hemmen fungerar, är det naturligt att se föräldrarna som en möjlighet.

Vår inställning blir ofta en självuppfyllande profetia. Ser vi föräldrarna som ett hot utestänger vi dem och de kan reagera häftigt när minsta tillfälle ges. Ser vi däremot föräldrarna som en nödvändig resurs agerar både vi och de efter det.

För att lyckas med föräldrasamverkan är det viktigt att man har tittat på sin lärarroll och valt vägvisarens agerande och förhållningssätt samt är klar över vad som egentligen är professionalt i läraryrket idag. Då får man den säkerhet och känsla av att duga som gör att man vågar släppa in elever och föräldrar.

Kommunicera med vuxna

Föräldrasamverkan innebär att kommunicera med vuxna. Föräldrar med olika erfarenheter och positioner i samhället kan inte mötas utifrån samma maktöverläge, som man även om man är en demokratisk person, ändå har i mötet med eleverna.

Vi måste mötas som "lika mycket värda", "bra på olika saker" fast med samma mål, dvs. att det ska bli så bra som möjligt för barnen. När skolan och hemmet strävar mot samma mål kan vi tillsammans flytta berg.

Den helhetssyn man får på eleven, när både hem- och skolperspektivet finns med, är avgörande för elevens personlighetsutveckling — fostran och den ger en fast plattform att stå på, när tonårsproblemen dyker upp.

Föräldrar anses allmänt av lärare vara en tillgång när det gäller att: skjutsa, baka, samla in pengar m.m. An så länge är

det få lärare, som har gått längre och vågat använda föräldrarna som resurs i undervisningen.

En kväll var jag ute och föreläste om föräldrainflytande. Efteråt rådde jag tjuvlyssna på två lärare som kommenterade min föreläsning. Den ene sa: "Föräldrainflytande är väl bra i sig, men det måste ju komma spontant. Det går inte att organisera."

Då jag just hade pratat med föräldrar som berättade vilka obefintliga möjligheter det fanns till inflytande eller ens till insyn på skolan i fråga, stod det klart för mig varför det förhöll sig så.

Initiativet till samverkan med föräldrarna måste komma från lärarna och elev- och föräldrainflytande måste organiseras om det ska bli något av i djupare mening. Om lärarna inte vill så blir det inget.

Föräldrainflytande brukar normalt kanaliseras genom en Hem- och Skolförening med en mer eller mindre aktiv styrelse. Jag har nu träffat ganska många lokalföreningar och sett att de arbetar väldigt olika.

Men de står alla inför samma problem: fungerar inte inflytandet i klassen blir skolans förening bara ett tak på ett hus som saknar väggar och golv.

Först när föräldrainflytandet fungera i klasserna uppstår ett verkligt behov av övergripande samverkan. Då föds en paraplyorganisation som många känner ett behov av.

Från elevinflytande till elev- och föräldrainflytande

När jag under många år som mellanstadie lärare hade arbetat med att öka elevernas inflytande, fick jag vid ett planeringstillfälle en riktig tankeställare:

Planeringsgruppen, som bestod av fyra elever och under-tecknad, hade gått ut ur klassrummet för att planera de kommande två veckorna.

Vi höll på att planera Oä och jag frågade vad de tyckte var intressant och viktigt att arbeta med. Genast började bläddrandet i boken.

"Den här tar vi", sa en grabb efter mindre än en minut.

Jag såg efter vad han hade hittat. Ett uppslag med en bild på en spegelblank flod, en pråm och ett härligt grönt buskage hade fångat hans blick. Jag ifrågasatte i tanken om han hade hunnit sätta sig in i vad avsnittet handlade om och frågade de andra gruppmedlemmarna vad de hade för förslag. Ingen hade något, utan tyckte att det första dög. Vi läste där- efter om Donau-länderna i fjorton dagar och ingen annan än jag ifrågasatte om detta var demokrati på riktigt.

Var det verkligen inflytande på riktigt? Svaret var nej!

Planering med elever är bättre än att läraren bestämmer allt själv. Men erfarenhet och perspektiv hos eleverna räcker inte till när det gäller vad som är viktigt att lära sig för livet. Det är ju inte heller så att jag som lärare vet vad som är bäst att lära sig för livet för alla elever och jag kan omöjligt veta vad alla är intresserade av. Möjligtvis skulle jag som lärare kunna vara bärare av kulturarvet och ta ansvar för att förmedla en sorts nationell baskunskap. Men om den utgör mindre än 50% av vad vi ska syssla med i skolan idag, vem ska då hjälpa till att välja res- ten?

När jag under ett sommarlov låg på en brygga och fundera- de tyckte jag att min skolsituation kändes som om jag stod med ena benet i båten och det andra på bryggan. Jag måste välja var jag ville vara. Det var omöjligt att kliva tillbaka till bryggan, jag måste hoppa även om jag inte visste vart det bar iväg.

Det saknades bred livserfarenhet i klassen. En regelbunden kontakt mellan hem och skola saknades. Föräldrarnas reella in- flytande i skolan var egentligen minimalt. Jag kom då på att jag skulle fråga föräldrarna om de ville vara med och planera. Mitt förslag var att planeringsgrupperna skulle bestå av fyra elever och deras föräldrar, som tillsammans med mig skulle planera innehållet i undervisningen två veckor framåt. Eftersom klas- sen bestod av 28 elever blev det en planeringsträff per termin för varje elev och dennes föräldrar.

Vi fann efter försök med en, två, tre och fyra veckor, att två veckor var en lagom planeringsperiod för oss på mellanstadiet — tillräckligt kort för att vara överskådlig och ge flexibilitet samtidigt som den krävde måttlig administration.

Läraren som ledde varje planering — varannan torsdag

18.00—20.00 bevakade att helheten inte tappades bort. Vi an- vände också utvärderingen från förra perioden för att kunna bedöma vad vi behövde gå vidare med och en lista för plane- ringsidéer fanns uppsatt på dörren, där elever eller lärare kun- de föra upp idéer till nästa planeringsgrupp.

Marknadsföring av skolan

Den skolpolitiska debatten visar att de flesta utanför skolan ytt- rar sig utifrån gamla perspektiv och upplevelser. Diskussionen präglas ofta av debattörens egna skolupplevelser från barndo- men. Det visar att vi inom skolan varit dåliga på att marknads- föra oss och att dela med oss av allt det som skett inom skolans värld. Vår viktigaste kanal ut till omvärlden är onekligen för- äldrarna. Om vi välkomnar dem och gör dem medvetna om vårt arbete kommer politiker, journalister och andra som deltar i den offentliga debatten att få en ny bild av skolan, eftersom de ofta också är föräldrar.

Dörren öppnas till verkligheten

När föräldrarna deltar i planeringen av skolarbetet ökar auto- matiskt kontakterna med verkligheten utanför skolan och får inte bara formen av enstaka prao-dagar eller studiebesök.

Möjligheterna till upplevelser ökar med storleken på klas- sens kontaktnät och antalet engagerade föräldrar. Med ett ar- betssätt där verkligheten är utgångspunkt blir det naturligt att föräldrarna besöker skolan och de känner sig också mer henta- ma och får en annan roll, när de själva varit med och planerat arbetet.

Föräldrarna är experter på sina barn. De kan snabbt se när barnet inte har förstått och de vet bättre än någon annan hur just deras barn lär sig. Ett bra samspel mellan hem och skola medför därför fördelar även när det gäller inlärnigen.

Forskning på området föräldrasamverkan lyser med sin frånvaro. Några resultat har dock presenterats. Den kanaden- siske forskaren Andy Hargreaves har t. ex. visat att barn lär sig bättre om det finns en etablerad dialog mellan hem och skola.

Föräldrar kan få stöd i sin roll

Grundinställningen måste vara att alla gör så gott de kan med de förutsättningar som finns just nu. Att skuldbelägga eller skuldbeläggas tjänar ingen på. Vår tids samhällsstruktur har gjort dagens föräldraskap till det kanske svåraste i historien. Konkurrensen om barnens tid är idag större än någonsin, samtidigt som föräldrar ofta har mycket få naturliga samtalspartners och rådgivare.

Därför är det av största vikt att vi — föräldrarna som är experter på sitt barn och vi lärare med vår professionalitet — som möter barnen, samarbetar och stödjer varandra. När föräldrar, elever och lärare får insikt om olika sätt att tackla situationer och problem får alla ett bredare handlingsregister och fler möjliga förebilder.

Innan det blivit naturligt och viktigt att samverka med föräldrar är det många elever, som inte vill att föräldrarna ska komma till skolan. Trots att de egentligen innerst inne är stolta över dem. Något av denna "föräldrapest" har väl med frigörelse att göra, men det mesta är påklitrade attityder som förvånansvärt snabbt kan tvättas bort om föräldrasamverkan görs till något självklart och regelbundet.

Samverkan syftar till att alla inblandade ska få ökat självförtroende och kunna kommunicera bättre. Vinsterna blir såväl personliga som samhälleliga, eftersom vi blir bättre på att sätta oss in i andras situationer, samtidigt som vi ser att vi genom vårt handlande faktiskt kan påverka våra liv, omvärlden och framtiden.

Regelbunden kommunikation eliminerar behovet av betyg

Speciellt på låg- och mellanstadiet saknas helt anledningar till att ha betyg om kommunikationen mellan lärare och elev/föräldrar fungerar. Det är omöjligt att rättvisande beskriva var en elev står i sin utvecklingsprocess med en siffra eller dylikt. Dessutom kan betyg direkt skada. Barn har normalt inte, som tidigare nämnts, ett utvecklat abstrakt tänkande förrän tidigast i 12-årsåldern. Effekten blir att om du får en etta så är du en

etta och dina möjligheter till utveckling har effektivt bromsats.

Om föräldrar regelbundet informeras om vad man arbetar med i skolan och när det ska vara klart, har de möjlighet att själva kontrollera vad barnet har lärt sig. När föräldrar deltar i planeringen av skolarbetet har de kontinuerlig möjlighet att följa både sitt barns och klassens utveckling och de kan framföra sina synpunkter och få gehör för dem. Ett betyg däremot kommer i slutet av en termin och är mycket mer ett konstaterande än en väg till åtgärd.

"Det ska va gött å leva"

Med föräldrasamverkan går man som lärare in i en ny fas, som innebär att man når otroligt mycket längre som pedagog.

Läraryrket är ofta ett "ensamvuxenarbete". Genom en regelbunden samverkan med föräldrar får vi automatiskt andra vuxna att dela både glädjämnen och problem med. Vi får också sanktion för det arbete vi gör i skolan och det är mycket viktigt i en tid då skolans auktoritet inte är lika självklar som förr. Du får också större uppskattning från föräldrar för dina insatser. Förutsättningen är förstås att föräldrarna vet vad du gör och varför.

Det blir faktiskt också mindre mentalt och fysiskt ansträngande att vara lärare med en fungerande föräldrasamverkan. Dels får du en mängd tankar och idéer och dels slipper du att ensam försöka motivera den del av stoffet som ni "måste" arbeta med. Du får också hjälp med praktiska saker och slipper att vara med överallt. Om du vågar lita på föräldrarna och ge dem inflytande kommer de automatiskt att ta ansvar.

♦ Metodexempel

Utvecklingssamtal — enskilda samtal

Om utvecklingssamtalen ska bli något mer än ett måste är det några saker som är viktiga att tänka på:

Målsättning och förväntning

Se till att alla parter har samma målsättning och förväntningar